

**Ireneusz C. Kamiński\***

## **UKRAINA W ORZECZNICTWIE EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA**

### **I. Wprowadzenie**

Ukraina znalazła się w drugiej grupie państw postkomunistycznych, które do Rady Europy i Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (Konwencja) przystąpiły w drugiej połowie lat 90. XX wieku<sup>1</sup>. Natomiast Członkiem Rady Europy Ukraina została 9 listopada 1995 r. Tego samego dnia Kijów podpisał też Konwencję, którą związany jest od 11 września 1997 r. Ukraina ratyfikowała też następujące materialne protokoły dodatkowe, które uzupełniają podstawowy tekst Konwencji (daty związania umieszczone są w nawiasach):

- a) Protokół nr 1, obejmujący ochronę własności, prawo do nauki, prawo do wolnych wyborów (11 września 1997 r.);
- b) Protokół nr 4, dotyczący zakazu pozbawiania wolności za długi, prawa do swobodnego przemieszczania się, zakazu wydalania własnych obywateli, zakazu zbiorowego wydalania cudzoziemców (11 września 1997 r.);
- c) Protokół nr 6, dotyczący zniesienia kary śmierci (1 maja 2000 r.);
- d) Protokół nr 7, obejmujący gwarancje proceduralne dotyczące wydalania cudzoziemców, prawo do odwołania w sprawach karnych, do odszkodowania za niesłuszne skazanie, zakaz ponownego sądzenia i karania w sprawach karnych, równość małżonków (1 grudnia 1997 r.);
- e) Protokół nr 12, dotyczący całościowego zakazu dyskryminacji (1 lipca 2007 r.);
- f) Protokół nr 13, dotyczący zniesienia kary śmierci we wszystkich okolicznościach (1 lipca 2003 r.).

---

\* Dr hab. nauk prawnych, profesor nadzwyczajny w Instytucie Nauk Prawnych PAN, wykłada również na Uniwersytecie Jagiellońskim. Sędzia *ad hoc* w Europejskim Trybunale Praw Człowieka.

<sup>1</sup> Pierwsza fala akcesji miała miejsce w pierwszej połowie lat 90. XX wieku. Druga, to kolejna połowa ostatniej dekady minionego wieku, a trzecia – początek XXI wieku. W pierwszej grupie znalazły się najszybciej reformujące się państwa Europy środkowo-wschodniej, w tym Polska, a w drugiej i trzeciej państwa posowieckie i pojugosłowiańskie.

Konsekwencją ratyfikowania Konwencji oraz protokołów dodatkowych było poddanie się jurysdykcji Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej jako Trybunał lub ETPCz)<sup>2</sup>. Obecnie (czerwiec 2014 r.) Ukraina jest państwem, z którego pochodzi największa liczba skarg. Taka sytuacja istnieje od początku 2014 r. W niechlubnej statystyce Ukraina wyprzedziła Rosję, skąd przez kilka minionych lat napływało najwięcej skarg.

Obecnie przy łącznej liczbie niespełna 85 tysięcy skarg oczekujących w Strasburgu na rozpoznanie aż 16.150 (19 proc.) pochodzi z Ukrainy<sup>3</sup>. Ten wzrost nie jest jednak konsekwencją wydarzeń, jakie ostatnio mają miejsce u naszego wschodniego sąsiada, lecz stanowi następstwo systemowych wad ukraińskiego prawa i praktyki prawnej. Istnienie takich wad zostało zidentyfikowane we wcześniejszych wyrokach Trybunału, które zapadły przeciwko Kijowowi, zachęcając kolejne osoby do składania analogicznych skarg.

Wydarzenia towarzyszące upadkowi rządu Wiktora Janukowycza, a zwłaszcza późniejsze starcia zbrojne we wschodniej części kraju, spowodują zapewne napływ kolejnych skarg przeciwko Ukrainie<sup>4</sup>. W inicjowaniu nowych postępowań w Strasburgu otwarcie pomaga Rosja. Warto jednak pamiętać, że po wojnie sierpniowej z 2008 r. w Gruzji, do Trybunału trafiło kilka tysięcy skarg wniesionych przeciwko Tbilisi przez rzekomo poszkodowanych Osetyńców. Skargi miały niemal identyczną treść. Ale gdy ETPCz zwrócił się do skarżących o uzupełniające wyjaśnienia, na pisma nie było odpowiedzi. Postanowiono więc o grupowym skreśleniu tych skarg z listy spraw<sup>5</sup>. Być może analogiczny przebieg będą miały i postępowania inicjowane obecnie przeciwko Ukrainie.

W związku z ostatnimi wydarzeniami na Ukrainie do Trybunału trafiły również dwie skargi międzypaństwowe skierowane przez Kijów przeciwko Rosji. Pierwsza dotyczy konsekwencji prawnych aneksji Krymu<sup>6</sup>, druga – wsparcia udzielanego przez Moskwę separatystom, co prowadzi do podejmowania przez nich działań prowadzących do naruszeń Konwencji<sup>7</sup>. Przeciwko Rosji zostały też wniesione skargi indywi-

---

<sup>2</sup> Począwszy od wejścia w życie Protokołu nr 11 (1 listopada 1998 r.), który gruntownie reformował mechanizm kontrolny Konwencji, państwa członkowskie zostały poddane jurysdykcji działającego w trybie stałym ETPCz (wcześniej tę jurysdykcję mogły dobrowolnie uznać w drodze dodatkowej deklaracji).

<sup>3</sup> Kolejne są Włochy i Rosja (odpowiednio 15.350 i 11.650 skarg). W danych – podawanych comiesięcznie przez ETPCz – liczbę skarg zaokrągliła się do pięćdziesięciu. Z tych statystyk korzystałem podczas pisania niniejszego artykułu.

<sup>4</sup> Jeszcze przed upadkiem prezydenta Janukowycza do ETPCz trafiły pierwsze skargi dotyczące wydarzeń w Kijowie zimą 2014 r. Trybunał postanowił je natychmiast zakomunikować ukraińskiemu rządowi. Skarga *Sirenko v. Ukraine* (nr 9078/14) znalazła się w ETPCz 28.01.2014, a do jej zakomunikowania doszło już 1.02.2014 r. W przypadku skargi *Derevyanko v. Ukraine* (nr 7684/14) były to odpowiednio 18 i 21.02.2014 r.

<sup>5</sup> Decyzja ETPCz z 14.12.2010 w sprawie *Khetagurova i inni przeciwko Gruzji*, skargi nr 43253/08 i wiele innych.

<sup>6</sup> Skarga została wniesiona 13.03.2014 r. i nadano jej nr 20958/14.

<sup>7</sup> Ta skarga nawiązywałaby *mutatis mutandis* do skarg przeciwko Rosji kierowanych w związku z naruszeniami Konwencji, mającymi miejsce w separatystycznym Naddniestrzu. Trybunał wydał już

dualne, a kolejne są zapowiadane. Najbardziej znana dotyczy zatrzymania pilot Nadii Savchenko i postawienia jej zarzutów karnych<sup>8</sup>.

## II. Dane statystyczne

Niniejsze opracowanie stanowi analizę wyroków ETPCz, jakie zapadły w sprawach przeciwko Ukrainie do końca 2013 r. Było ich 962 i w niemal wszystkich, bo 948 Trybunału stwierdził co najmniej jedno naruszenie Konwencji<sup>9</sup>. Tylko dziewięć razy Kijowowi udało się wyjść z tarczą<sup>10</sup>.

Już na pierwszy rzut oka tak duża liczba przegranych w Strasburgu wskazuje na istnienie poważnych problemów prawnych. Dla oceny Ukrainy w kontekście konwencyjnych zobowiązań istotne jest ponadto ustalenie, jak reagowano na wyroki Trybunału. Czy władze dokonywały zmian powodujących, że ukraiński system prawny zaczął korespondować ze standardami Konwencji, czy też orzeczenia ignorowano? Poza wypłatą tzw. słusznego zadośćuczynienia, jakie Trybunał może zasądzić na rzecz skarżącego (art. 41), państwo jest zobowiązane, zgodnie z art. 46 Konwencji, „przestrzegać ostatecznego wyroku Trybunału”. Oznacza to podjęcie odpowiednich środków naprawczych tak indywidualnych, jak i generalnych. Pierwsze mają na celu usunięcie wobec skarżącego – tak dalece, jak to możliwe w okolicznościach danej sprawy – konsekwencji naruszenia. Środki generalne polegają natomiast na zapobieżeniu kolejnym naruszeniom Konwencji, podobnym do tego, który stwierdzono w danym wyroku bądź na położeniu kresu powtarzającym się naruszeniom.

Do państwa należy wybór środków w celu wykonania wyroku. Ale w nowszym orzecznictwie Trybunał sam coraz częściej wskazuje, jakie działania są niezbędne, by dany wyrok został należycie wykonany<sup>11</sup>. Oznacza to odejście od tradycyjnie

---

trzy wyroki stwierdzające odpowiedzialność Moskwy (wyrok Wielkiej Izby ETPCz z 8.07.2004 r. w sprawie *Ilaşcu i inni v. Mołdowie i Rosji*, skarga nr 48787/99; wyrok ETPCz z 15.11.2011 r. w sprawie *Ivanțoc i inni v. Mołdowie i Rosji*, skarga nr 23687/05; wyrok Wielkiej Izby ETPCz z 19.10.2012 r. w sprawie *Catan i inni v. Mołdowie i Rosji*, skargi nr 43370/04, 18454/06 i 8252/05). Kolejne, liczne sprawy toczą się obecnie na różnym stadium procesowym – przed ETPCz.

<sup>8</sup> Skarga nr 50171/14. Skarga trafiła do Trybunału 14.07.2014 r., już następnego dnia postanowiono o zawiadomieniu o niej rządu Rosji (na mocy reguły 40 Regulaminu proceduralnego ETPCz), żądając przedłożenia przez Moskwę do 22.07.2014 r. informacji dotyczących okoliczności sprawy. Niezależnie od zawiadomienia, w trybie pilnym prezes izby postanowił nadać sprawie priorytetowy charakter (reguła 41 Regulaminu proceduralnego ETPCz).

<sup>9</sup> Łączna liczba wyroków sytuowała Ukrainę na szóstym miejscu, po Turcji (2994), Włoszech (2268), Rosji (1475), Polsce (1042) i Rumunii (1026).

<sup>10</sup> Pozostałe wyroki dotyczyły zaakceptowania ugody stron (2) oraz innych zagadnień, takich jak zasądzenie słusznego zadośćuczynienia, rewizji wyroku czy brak jurysdykcji (3).

<sup>11</sup> Formalnie wskazanie to jest tylko „praktyczną sugestią”, bo ETPCz nie ma uprawnień na mocy Konwencji, by określać sposób wykonania wyroku. Takie kompetencje posiada natomiast Międzamyerykański Trybunał Praw Człowieka (art. 63 Międzamyerykańskiej Konwencji Praw Człowieka). Wskazywanie przez strasburski Trybunał poprzez art. 46 Konwencji, jakie kroki generalne powinny mieć miejsce po wyroku, traktowane jest jednak jako swoista alternatywa dla procedury pilotażowej (zob. sprawozdanie ETPCz za 2013 r., *Annual Report 2013*, Strasbourg 2013, s. 80; dostępne na stronie internetowej ETPCz).

przyjmowanej zasady egzekucyjnej autonomii państwa. Także w wielu orzeczeniach dotyczących Ukrainy ETPCz zdecydował się na określenie, co krajowe władze powinny zrobić, by wyrok wykonać.

Wykonanie wyroków podlega kontroli Komitetu Ministrów Rady Europy (art. 46 ust 2). Procedurę rozpoczyna przedłożenie przez państwo planu działania (*action plan*) lub sprawozdania z działań (*action report*). Gdy Komitet Ministrów uzna, że wymagane środki naprawcze zostały zrealizowane, zamyka postępowanie w drodze rezolucji. Jest też uprawniony do podejmowania rezolucji tymczasowych (ang. *interim resolution*, fr. *résolutions intérimaires*), w których informuje o postępie w wykonaniu wyroku, a zwłaszcza o pojawiających się problemach; możliwe jest przy tym formułowanie sugestii dotyczących wykonania.

Stwierdzone przez Trybunał w 962 wyrokach naruszenia Konwencji dotyczyły:

- a) prawa do rzetelnego procesu sądowego (795),
- b) prawa własności (325),
- c) prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego (185),
- d) braku skutecznego środka odwoławczego (173),
- e) zakazu tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania (165),
- f) prawa do życia prywatnego i rodzinnego (41),
- g) prawa do życia (36),
- h) swobody wypowiedzi (8),
- i) prawa do swobodnego poruszania się (4),
- j) wolności myśli, sumienia i wyznania (3),
- k) wolności zgromadzeń i stowarzyszania się (3),
- l) prawa do wolnych wyborów (2),
- m) zakazu dyskryminacji (2),
- n) prawa do odwołania w sprawach karnych (1),
- o) zakazu karania bez podstawy prawnej (1),
- p) gwarancji proceduralnych, dotyczących wydalania cudzoziemców (1),
- q) wykroczenia poza granice dopuszczalnych ograniczeń konwencyjnych praw i wolności (2),
- r) prawa do skargi (12),
- s) braku współpracy z Trybunałem (2).

### **III. Głośne sprawy polityczne**

Do Trybunału trafiło kilka skarg, w których kwestionowano kroki prawne lub sądowe wyroki wydane przeciwko politycznym oponentom Wiktora Janukowycza. Najbardziej znana jest sprawa byłej premier Julii Tymoszenko. W ETPCz znalazły się dwie skargi związane z oskarżeniem polityk, a następnie z jej skazaniem na siedem lat więzienia i trzy lata zakazu sprawowania funkcji publicznych za rzekome nadużycie władzy<sup>12</sup>.

---

<sup>12</sup> Zarzucane polityk nadużycie władzy, miało polegać na przekroczeniu uprawnień przy zawieraniu umów na dostawy gazu z Rosji.

W pierwszej skardze Tymoszenko zarzuciła zasadniczo złamanie zakazu poniżającego traktowania lub karania (art. 3) oraz prawa do wolności i bezpieczeństwa (art. 5). 14.12.2011 r. Trybunał postanowił nadać sprawie charakter priorytetowy (na mocy reguły 41 Regulaminu proceduralnego). Nakazał ponadto na podstawie reguły 39 Regulaminu proceduralnego, by skarżące – która przebywała wówczas w areszcie – zapewniono adekwatną opiekę lekarską w odpowiedniej placówce leczniczej<sup>13</sup>. Była premier, cierpiącą na przewlekłe neurologiczne schorzenie kręgosłupa, przeniesiono do specjalistycznej kliniki, a fakt należytego wyposażenia szpitala w potrzebny sprzęt medyczny potwierdzili niemieccy lekarze.

W wyroku wydanym 30.04.2013 r. Trybunał stwierdził kilka naruszeń prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego<sup>14</sup>. Postanowienie o zastosowaniu tymczasowego aresztowania powoływało się na utrudnianie śledztwa przez Tymoszenko, ale nie precyzowało działań byłej premier, które by uprawdopodobniało istnienie takich zagrożeń. Drugą przyczynę aresztu miało stanowić obraźliwe zachowanie wobec sądu, ale okoliczność ta nie jest wymieniona przez Konwencję jako uprawniająca do zastosowania tymczasowego aresztu (naruszenie art. 5 ust. 1). Konwencyjnych standardów nie realizował ponadto sądowy przegląd postanowienia o tymczasowym aresztowaniu, który został ograniczony do kwestii formalnych (badanie proceduralnej prawidłowości). Niezbędne jest odniesienie się sądu do argumentów osoby pozbawionej wolności, podniesionych jako uzasadnienie dla zamiany aresztu na łagodniejszy środek (złamanie art. 5 ust. 4). W ukraińskim ustawodawstwie zabrakło wreszcie możliwości uzyskania odszkodowania za zatrzymanie lub aresztowanie niezgodne z art. 1 Konwencji (naruszenie art. 5 ust. 5)<sup>15</sup>.

W wyroku dotyczącym byłej premier Trybunał orzekł, że doszło do rzadko stwierdzanego złamania art. 18, który zabrania stosowania ograniczeń w innych celach niż dozwolone przez Konwencję. Strasburscy sędziowie skoncentrowali się jednak tylko na wątku zarządzenia aresztu tymczasowego w następstwie rzekomo obraźliwego wobec sądu zachowania Tymoszenko. Postanowiono nie badać, czy podjęcie postępowania karnego (i zastosowane w jego toku środki) miały na celu wyeliminowanie opozycyjnej polityk z życia politycznego i udziału w nadchodzących wyborach<sup>16</sup>. Większością czterech głosów do trzech Trybunał uznał też, że nie doszło do naruszenia zakazu nieludzkiego i poniżającego traktowania w wyniku pobicia Tymoszenko podczas jej transferu z więzienia (aspekt zasadniczy zakazu

---

<sup>13</sup> Reguła 39 Regulaminu proceduralnego upoważnia ETPCz do wydawania środków tymczasowych (*interim measures*). Począwszy od wyroku ETPCz z 10.03.2009 r. (Wielka Izba) w sprawie *Paladi v. Mołdowie* niewykonania nakazu Trybunału wydanego na mocy Reguły 39, jest traktowane jako złamanie prawa do skargi (art. 34).

<sup>14</sup> Wyrok ETPCz z 30.04.2013 r. w sprawie *Tymoshenko v. Ukrainie*, skarga nr 49872/11. Przywołując strasburskie orzeczenia, nazwiska skarżących podaje w transkrypcji zastosowanej przez ETPCz.

<sup>15</sup> Trybunał powołał się tu na swoje wcześniejsze orzecznictwo identyfikujące tę wadę, występującą w ukraińskim prawie: wyrok ETPCz z 21.04.2011 r. w sprawie *Nechiporuk i Yonkalo v. Ukrainie*, skarga nr 42310/04, par. 233.

<sup>16</sup> Takie zawężenie analizy poddali krytyce w zdaniu równoległym, dołączonym do wyroku, trzech sędziowie (Karel Jungwiert, Angelika Nußberger i André Potocki).

zawartego w art. 3) oraz wskutek nieprzeprowadzenia odpowiedniego postępowania wyjaśniającego (aspekt proceduralny)<sup>17</sup>.

Druga skarga wniesiona przez Tymoszenko, nie została jeszcze rozpoznana. Podniesiono w niej liczne zarzuty związane z postępowaniem sądowym (nierzetelność postępowania pozostająca w sprzeczności z art. 6) oraz ze środkami zastosowanymi podczas pobytu w areszcie i zakładzie karnym: stała wideorejestracja, nagrywanie rozmów telefonicznych z członkami rodziny i ujawnianie tych materiałów w ukraińskich mediach. Miało to stanowić naruszenie prawa do życia prywatnego i rodzinnego, chronionego na mocy art. 8, a nawet – ze względu na systematyczny charakter – zakazu z art. 3)<sup>18</sup>.

Drugi opozycyjny polityk, który wniósł skargi do Trybunału, to Jurij Łucenko, pełniący funkcję ministra spraw wewnętrznych w rządzie Julii Tymoszenko. W czasie prezydentury Wiktora Janukowycza został skazany za rzekome nadużycie uprawnień oraz korupcję na cztery lata pozbawienia wolności, konfiskatę majątku i trzyletni zakaz sprawowania funkcji publicznych.<sup>19</sup> Trybunał jednogłośnie uznał, że doszło do kilku naruszeń prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego (art. 5) oraz zakazu zawartego w art. 18<sup>20</sup>. Kolejna skarga Łucenki, dotycząca traktowania w areszcie i więzieniu oraz podnosząca zarzuty niehumanitarnego i poniżającego traktowania, została zakomunikowana rządowi Ukrainy w 2013 r. i jest obecnie rozpoznawana<sup>21</sup>. Skargi Tymoszenko i Łucenki były związane z wykorzystywaniem przepisów prawa w celu eliminacji politycznych oponentów prezydenta Wiktora Janukowycza.

Inny charakter miała sprawa dotycząca uprowadzenia i zamordowania dziennikarza Georgija Gongadze, dokonanego przez wysokich funkcjonariuszy ministerstwa spraw wewnętrznych. Istnieją nawet przesłanki wskazujące, że w zabójstwo mógł być uwikłany, a być może je też zlecił, prezydent Leonid Kuczma. W wydanym wyroku ETPCz uznał, że doszło do naruszenia art. 2, chroniącego prawo do życia tak w części zasadniczej (sprawstwo funkcjonariuszy państwowych), jak i proceduralnej (brak należytego postępowania wyjaśniającego). Stwierdzono też złamanie zakazu

---

<sup>17</sup> Wyrokowi towarzyszy zdanie odrębne w tej kwestii, sporządzone przez sędziów Deana Spielmanna, Marka Villigera i Angelikę Nußberger.

<sup>18</sup> Skarga nr 65656/12, zakomunikowana Ukrainie 10.06.2013 r.

<sup>19</sup> Zarzuty postawiono politykowi za przyznanie swojemu kierowcy dodatku emerytalnego oraz za niewłaściwe wykorzystanie środków z budżetu państwa podczas obchodów Dnia Milicji w 2008 i 2009 r. W innym procesie skazano go dodatkowo na dwa lata więzienia za nakazanie śledzenia kierowcy i ochroniarza wiceszefa Ukraińskiej Służby Bezpieczeństwa, podejrzewanego o głośną próbę otrucia Wiktora Juszczenki, kandydata na prezydenta i jednego z przywódców „pomarańczowej rewolucji”.

<sup>20</sup> Wyrok ETPCz z 3.07.2012 r. w sprawie *Lutsenko v. Ukraine*, skarga nr 6492/11. Łutsenko został aresztowany za wypowiedzi dla prasy, mające wprowadzić w błąd opinię publiczną (niekorespondowanie decyzji władz z celami wskazanymi w art. 5 ust. 1), przedłużono mu czas aresztowania bezterminowo (kolejne złamanie art. 5 ust. 1). Ponadto, nie poinformowano o przyczynach aresztowania (art. 5 ust. 2), sąd nie dokonał merytorycznego przeglądu zasadności zastosowania tymczasowego aresztu i nie zawiadomił o przedmiocie posiedzenia (art. 5 ust. 3 i 4).

<sup>21</sup> Skarga nr 29334/11. Ze względu na szczególne okoliczności sprawy skarżącej przyznano też zadośćuczynienie w wysokości aż 100 tysięcy euro.

niehumannego i poniżającego traktowania (art. 3) ze względu na reakcje organów śledczych wobec żony zaginionego, a – jak się później okazało – zamordowanego dziennikarza (nieprzyznanie statusu osoby pokrzywdzonej, brak dostępu do akt, nieudzielanie informacji)<sup>22</sup>.

Komitet Ministrów Rady Europy dwukrotnie wezwał Ukrainę w rezolucjach tymczasowych do podjęcia pilnych i skutecznych środków dla wykonania wyroku Gongadze, uznając dotychczasowe działania za niewystarczające<sup>23</sup>. Najnowsze decyzje prawne potwierdzały, że brakuje woli wyjaśnienia okoliczności zabójstwa dziennikarza. W 2012 r. sądy uchyliły decyzję prokuratury o wszczęciu śledztwa przeciwko Leonidowi Kuczmie, uznając że nagrania wskazujące na udział byłego prezydenta w zbrodni zostały dokonane z naruszeniem prawa i nie mogą stanowić dowodu w sprawie.

Do „spraw politycznych” należy również zaliczyć wydaną w 2010 r. przez Wielką Izbę ETPCz opinię doradczą, która dotyczyła wycofania przez Ukrainę listy trzech kandydatów na sędziów z tego kraju, dokonanego już po upływie terminu na przedłożenie listy Zgromadzeniu Parlamentarnemu Rady Europy<sup>24</sup>. Trybunał orzekł, że po upływie takiego terminu wycofanie listy (bądź zastąpienie jej nową) przez państwo nie jest dopuszczalne. Określono też, że jeśli sam kandydat wycofuje swoją zgodę na kandydowanie, państwo może zastąpić jego nazwisko innym lub przedłożyć nową listę trzech osób, ale tylko wtedy, gdy nie upłynął jeszcze termin na przedstawienie listy Zgromadzeniu Parlamentarnemu. Później państwo jest uprawnione wyłącznie do zastąpienia wycofującego się kandydata nowym. W konsekwencji wycofania listy kandydatów, w składzie Trybunału nie było w latach 2008–2010 sędziego z Ukrainy.

#### **IV. Systemowe problemy występujące w ukraińskiej praktyce prawnej**

Do Trybunału trafiały liczne skargi związane z długotrwałym niewykonywaniem lub spóźnionym wykonywaniem orzeczeń wydanych przez ukraińskie sądy. Pierwsze wyroki dotyczące tego problemu, ETPCz wydał już w 2004 r., a w następnych latach ich liczba szybko rosła. Orzekano, iż doszło do złamania prawa do rzetelnego postępowania sądowego (art. 6)<sup>25</sup>, a jeśli nierealizowane krajowe orzeczenie dotyczyło roszczenia o majątkowym charakterze, także prawa własności (art. 1 Protokołu nr 1)<sup>26</sup>. W wielu przypadkach stwierdzano też naruszenie prawa do skutecznego środ-

---

<sup>22</sup> Wyrok ETPCz z 8.11.2005 r. w sprawie *Gongadze v. Ukrainie*, skarga nr 34056/02.

<sup>23</sup> Rezolucja CM/ResDH(2008)35 z 25.06.2008 r. oraz rezolucja CM/ResDH(2009)74 z 30.09.2009 r.

<sup>24</sup> Opinia z 22.01.2010 r. Była to druga opinia doradcza, wydana w historii ETPCz (podstawą jest art. 48 Konwencji).

<sup>25</sup> Np. wyrok ETPCz z 9.11.2004 r. w sprawie *Bakay i inni v. Ukrainie*, skarga nr 67647/01.

<sup>26</sup> Trybunał orzekał w ten sposób nie tylko wtedy, kiedy krajowy wyrok nie został w ogóle wykonany (np. wyrok ETPCz z 15.10.2009 r. w sprawie *Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukrainie*, skarga nr 40450/04), ale i wówczas, gdy do egzekucji doszło, ale z poważnymi opóźnieniami (np. wyrok ETPCz z 29.06.2004 r. w sprawie *Piven v. Ukrainie*, skarga nr 56849/00; wyrok ETPCz z 29.06.2004 r. w sprawie *Zhovner v. Ukrainie*, skarga nr 56848/00).

ka odwoławczego (art. 13)<sup>27</sup>. Połowa z 3500 skarg, toczących się pod koniec pierwszej dekady XXI w. dotyczyła braku lub spóźnionej egzekucji orzeczeń. Niedokonywanie na Ukrainie zmian po strasburskich wyrokach było zauważane z dezaprobatą w rezolucjach tymczasowych Komitetu Ministrów<sup>28</sup>.

W 2009 r. ETPCz postanowił wydać wyrok pilotażowy w celu określenia mechanizmu rozwiązania przez ukraińskie władze problemu niewykonywanych orzeczeń (*Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukrainie*)<sup>29</sup>. Na mocy art. 46 Konwencji Trybunał wskazał, że w ciągu roku od uprawomocnienia się tego wyroku (stało się to 15.01.2010 r.) Ukraina ma wprowadzić do swojego systemu prawnego skuteczny środek prawny, zapewniający adekwatne i dostateczne zadośćuczynienie z tytułu niewykonywania krajowych orzeczeń. W takim samym rocznym terminie wymagane zadośćuczynienie miało być uzyskane przez wszystkich skarżących, których sprawy przed datą wydania wyroku pilotażowego zostały wniesione do Trybunału i zakomunikowane ukraińskiemu rządowi. Jednocześnie na jeden rok zawieszono rozpoznawanie „egzekucyjnych spraw”, znajdujących się w ETPCz.

Wyznaczony roczny termin nie został dotrzymany. Jednocześnie ukraiński rząd wystąpił do ETPCz o przedłużenie daty wykonania zobowiązania wskazanego w wyroku pilotażowym. Trybunał wyraził zgodę na wydłużenie terminu do 15.07.2011 r. Ostatecznie ukraiński parlament przyjął wymagane ustawodawstwo w dniu 9.09.2011 r. Stało się to kilka dni przed posiedzeniem Komitetu Ministrów RE, który w razie braku działań w dodatkowym terminie mógł uznać za konieczne podjęcie bardziej zdecydowanych kroków.

Realizacja wyroku pilotażowego podlegała stałej i wzmocnionej kontroli Komitetu Ministrów. Na bieżąco weryfikowano informacje przekazywane przez ukraiński rząd i wzywano go do pilnych działań implementacyjnych<sup>30</sup>. Następnie podjęto obserwację skutków i dokonywano oceny nowego ustawodawstwa<sup>31</sup>.

W dniu 22.02.2012 r. Trybunał uznał, że ukraińskie władze nie przyjęły należytych środków generalnych w celu wykonania wyroku *Yuriy Nikolayevich Ivanov*. W konsekwencji postanowiono, że ETPCz wznowi rozpoznawanie skarg analogicznych do wyroku pilotażowego (było ich wtedy ok. 2500). W swoich późniejszych orzeczeniach Trybunał łączył liczne sprawy do wspólnego rozpoznania (na mocy reguły 42 Regulaminu proceduralnego) i kończył je jednym wyrokiem<sup>32</sup>.

---

<sup>27</sup> Sporadycznie, ze względu na okoliczności danego przypadku, niewykonanie wyroku mogło skutkować również naruszeniem innego przepisu Konwencji. Tak było w sprawie dotyczącej niewykonania orzeczenia uchylającego nakaz eksmisji. Trybunał orzekł o złamaniu art. 8, gdy skarżąca musiała opuścić swoje mieszkanie i lokować się w zrujnowanym budynku: wyrok ETPCz z 16.02.2012 r. w sprawie *Kontsevych v. Ukrainie*, skarga nr 9089/04.

<sup>28</sup> Rezolucja tymczasowa CM/ResDH(2008)1 z 6.03.2008 r. i CM/ResDH(2009)159 z 3.12.2009 r.

<sup>29</sup> Np. wyrok ETPCz z 29.06.2004 r. w sprawie *Voytenko v. Ukrainie*, skarga nr 18966/02.

<sup>30</sup> Rezolucja tymczasowa CM/ResDH(2010)222 z 30.11.2010 r.

<sup>31</sup> Rezolucja tymczasowa CM/ResDH(2011)184 z 14.09.2011 r.

<sup>32</sup> Przykładowo w wyrokach ETPCz wydanych 12.12.2013 r. w sprawach *Malakhova i inni v. Ukrainie*, skargi nr 35995/09 oraz inne i *Makara i inni v. Ukrainie*, skargi nr 40934/06 oraz inne Trybunał, w wyniku łączenia spraw, rozpatrzył w każdym z tych wyroków po 250 skarg.



Drugim systemowym problemem prowadzącym do licznych skarg jest dopuszczanie się przez funkcjonariuszy państwa (zwłaszcza milicji i służby więziennej) czynów zakazanych przez art. 3 Konwencji wobec osób zatrzymanych i pozbawionych wolności. Spośród 117 wyroków dotyczących złego traktowania większość stanowiły takie właśnie akty. W 12 sprawach zabronione czyny zakwalifikowano jako tortury.

W wydanym 15.05.2012 r. wyroku *Kaverzin v. Ukrainie* Trybunał wskazał, że do tej pory wydał już 40 wyroków, dotyczących złego traktowania przez funkcjonariuszy państwa, a ponad 100 kolejnych spraw jest w toku. Ujawniają one praktykę szeroko stosowanego użycia niedozwolonej przemocy. Na mocy art. 46 Konwencji ukraińskie władze zobowiązano do podjęcia pilnych reform, eliminujących taką praktykę i zapewniających przeprowadzenie skutecznych postępowań wyjaśniających w każdym przypadku, gdy dochodzi do złego traktowania przez funkcjonariuszy państwa, pozostającego w sprzeczności z art. 3 Konwencji<sup>33</sup>.

Obecnie wykonanie wyroku podlega wzmocnionej procedurze kontrolnej przed Komitetem Ministrów. Ukraina przedłożyła wymagany plan działania, który w ramach środków generalnych przewidywał zmiany kodeksu postępowania karnego, polegające na wzmocnieniu gwarancji zapobiegających złemu traktowaniu przez funkcjonariuszy państwa oraz powołaniu specjalnego sędziego śledczego odpowiedzialnego za nadzór nad postępowaniami dotyczącymi użycia przemocy niezgodnej z art. 3. W kwietniu 2014 r. (a więc już po upadku Wiktora Janukowycza) Ukraina poinformowała Komitet Ministrów, że minister sprawiedliwości podjął prace w celu stworzenia stałego komitetu do spraw ochrony praw osób pozbawionych, złożonego z reprezentantów właściwych instytucji oraz organizacji pozarządowych. Komitet byłby m.in. uprawniony do przeprowadzania wizyt w miejscach odosobnienia.

W wyroku *Vasiliy Ivashchenko przeciwko Ukrainie* Trybunał wskazał na potrzebę wydania przepisów, które pozwoliłyby więźniom na skuteczny dostęp do dokumentów z akt sprawy, potrzebnych w celu uzasadniania zarzutów stawianych w strasburskich postępowaniach<sup>34</sup>. Odmowa dostępu do takich materiałów i uzyskania ich kopii prowadziła do uznania przez ETPCz, iż doszło do naruszenia prawa do skargi (art. 34). Obecnie, ukraińskie władze podjęły prace nad zmianą reguł dotyczących odbywania kary, by dostosować je do wymagań Konwencji.

Dwa ostatnie przypadki, w których ETPCz posłużył się art. 46, nie dotyczą licznych skarg pewnego typu, lecz kilku spraw, a nawet jednej, uznanych jednak przez strasburskich sędziów za identyfikujące poważny problem prawny, wymagający pilnego usunięcia. W sprawie *Vyerentsov przeciwko Ukrainie* polecono przyjęcie przepisów, które precyzowałyby obowiązki osób odpowiedzialnych za przebieg manifestacji (zgromadzenia). Skarżący został skazany za złamanie „procedury przeprowadzenia manifestacji”, podczas gdy w krajowym ustawodawstwie taka procedura

---

<sup>33</sup> Wyrok ETPCz z 15.02.2012 r. w sprawie *Kaverzin v. Ukrainie*, skarga nr 23893/03.

<sup>34</sup> Wyrok ETPCz z 26.07.2012 r. w sprawie *Vasiliy Ivashchenko v. Ukrainie*, skarga nr 760/03.

nie została określona<sup>35</sup>. W kwietniu 2014 r. projekty nowelizacji ustaw znalazły się w ukraińskim parlamencie.

Wyrok *Oleksandr Volkov przeciwko Ukrainie* dotyczył głośnej sprawy usunięcia z zawodu sędziego Sądu Najwyższego po podjęciu wobec niego postępowania dyscyplinarnego, uzasadnianego rzekomym popełnieniem przed siedmioma laty czynów „sprzecznych z przysięgą sędziowską”<sup>36</sup>. Trybunał dopatrzył się wielu naruszeń prawa do rzetelnego postępowania sądowego (art. 6)<sup>37</sup>, a na mocy art. 46 Konwencji nakazał zreformowanie procedur dyscyplinarnych, dotyczących sędziów (środki generalne) oraz przywrócenie sędziemu w możliwie najkrótszym terminie na wcześniej zajmowane stanowisko (środek indywidualny). Pomimo kilkakrotnych przypomnień Komitetu Ministrów o wskazanym środku indywidualnym, sędzia Volkov nie wrócił do zawodu. Dopiero po upadku Wiktora Janukowycza właściwa komisja parlamentarna przygotowała projekt rezolucji (już 12 marca 2014 r.) i skierowała go na plenarne forum (sędzia został usunięty ze stanowiska przez parlament).

## V. Prawo życia (art. 2)

Dziewięciokrotnie Trybunał uznawał, że państwu (jego funkcjonariuszom) można przypisać odpowiedzialność za śmierć jednostki (aspekt zasadniczy), a 27 razy naruszenie art. 2 tkwiło w braku skutecznego postępowania, wyjaśniającego (aspekt proceduralny).

Najbardziej znany przypadek naruszenia art. 2 w części zasadniczej to wskazana już głośna sprawa zamordowania dziennikarza Georgija Gongadze, popełnionego przez wysokich funkcjonariuszy ministerstwa spraw wewnętrznych. Pozostałe sytuacje bezpośredniej odpowiedzialności państwa to śmierć wskutek:

- a) braku odpowiedniej opieki lekarskiej dla więźnia<sup>38</sup>,
- b) braku adekwatnych regulacji, określających zasady współpracy placówek lokalnej służby zdrowia (przekazywania pacjenta na oddział intensywnej opieki lekarskiej) oraz podejmowania leczenia osób z zaburzeniami psychicznymi, odmawiających poddania się zabiegom lekarskim<sup>39</sup>,
- c) pobicia aresztowanego przez strażników więziennych lub przez innych więźniów, zachęconych do takiego czynu przez strażników<sup>40</sup>,

---

<sup>35</sup> Wyrok ETPCz z 11.04.2013 r. w sprawie *Vyerentsov przeciwko Ukrainie*, skarga nr 20372/11.

<sup>36</sup> Wyrok ETPCz z 9.01.2013 r. w sprawie *Oleksandr Volkov przeciwko Ukrainie*, skarga nr 21722/11.

<sup>37</sup> Najwyższa Rada Sądownictwa nie mogła uchodzić za sąd, gdy w jej składzie było tylko trzech sędziów (na 16 osób). Członkowie Rady wnioskujący decyzję, brali następnie udział w jej podjęciu. Ukonstytuowanie izby sądu administracyjnego przez prezesa, który przestał już pełnić tę funkcję.

<sup>38</sup> Wyrok ETPCz z 18.12.2008 r. w sprawie *Kats i inni v. Ukrainie*, skarga nr 29971/04.

<sup>39</sup> Wyrok ETPCz z 5.12.2013 r. w sprawie *Arskaya v. Ukrainie*, skarga nr 45076/05.

<sup>40</sup> Wyrok ETPCz z 23.06.2011 r. w sprawie *Matushevskyy i Matushevska v. Ukrainie*, skarga nr 59461/08.

- d) pobicia osoby nietrzeźwej przez milicjantów<sup>41</sup>,
- e) tolerowania tzw. „fali” w wojsku i niezabezpieczenia przed nią rekruta<sup>42</sup>,
- f) tortur dokonanych przez współwięźniów (przy prawdopodobnym udziale strażników więziennych)<sup>43</sup>,
- g) niezapewnienia odpowiedniego leczenia więźniowi choremu na AIDS<sup>44</sup>,
- h) braku należytej weryfikacji przed zatrudnieniem i wydaniem broni; sprawdzeniu, czy osoba pracująca jako milicjant ma wymagane predyspozycje charakterologiczne (np. milicjant zastrzelił jedną osobę, a inną próbował zabić; wcześniej był kilkakrotnie karany dyscyplinarnie, dopuszczał się wielu wykroczeń, nadużywał alkoholu)<sup>45</sup>.

We wszystkich powyżej wskazanych sprawach ETPCz dopatrzył się też złamania art. 2 poprzez brak skutecznego postępowania wyjaśniającego. Niezrealizowanie wyłącznie obowiązku proceduralnego Trybunał stwierdził w kilku innych postępowaniach, dotyczących śmierci wskutek pobicia<sup>46</sup>, zabójstwa<sup>47</sup>, wypadku samochodowego<sup>48</sup>, rzekomego nieszczęśliwego zdarzenia<sup>49</sup>, samobójstwa<sup>50</sup>, podpalenia<sup>51</sup>.

---

<sup>41</sup> Wyrok ETPCz z 13.01.2011 r. w sprawie *Mikhalkova i inni v. Ukrainie*, skarga nr 10919/05.

<sup>42</sup> Wyrok ETPCz z 17.01.2013 r. w sprawie *Mosendz v. Ukrainie*, skarga nr 52013/08.

<sup>43</sup> Wyrok ETPCz z 3.10.2013 r. w sprawie *Yuriy Illarionovich Shchokin v. Ukrainie*, skarga nr 4299/03.

<sup>44</sup> Wyrok ETPCz z 14.03.2013 r. w sprawie *Salakhov i Islyamova v. Ukrainie*, skarga nr 28005/08.

<sup>45</sup> Wyrok ETPCz z 12.01.2012 r. w sprawie *Gorovensky i Bugara inni v. Ukrainie*, skargi nr 36146/05 i 42418/05.

<sup>46</sup> Wyrok ETPCz z 10.12.2009 r. w sprawie *Dudnyk v. Ukrainie*, skarga nr 17985/04; wyrok ETPCz z 25.10.2010 r. w sprawie *Lyubov Efimenko v. Ukrainie*, skarga nr 77526/04; wyrok ETPCz z 3.03.2011 r. w sprawie *Merkulova v. Ukrainie*, skarga nr 21454/04.

<sup>47</sup> Wyrok ETPCz z 17.10.2013 r. w sprawie *Pozhyvotko v. Ukrainie*, skarga nr 42752/08; wyrok ETPCz z 17.01.2013 r. w sprawie *Slyusar v. Ukrainie*, skarga nr 39797/05.

<sup>48</sup> Wyrok ETPCz z 3.11.2011 r. w sprawie *Antonov v. Ukrainie*, skarga nr 28096/04; wyrok ETPCz z 28.11.2013 r. w sprawie *Slyusar v. Ukrainie*, skarga nr 39797/05. Wyrok ETPCz z 17.01.2013 r. w sprawie *Nikolay Volkogonov i Igor Volkogonov v. Ukrainie*, skarga nr 40525/05; wyrok ETPCz z 17.10.2013 r. w sprawie *Zubkova v. Ukrainie*, skarga nr 36660/08; wyrok ETPCz z 31.07.2012 r. w sprawie *Prynda v. Ukrainie*, skarga nr 10904/05; wyrok ETPCz z 19.04.2012 r. w sprawie *Serhiyenko v. Ukrainie*, skarga nr 47690/07; wyrok ETPCz z 12.01.2012 r. w sprawie *Igor Shevchenko v. Ukrainie*, skarga nr 22737/04.

<sup>49</sup> Wyrok ETPCz z 15.12.2011 r. w sprawie *Oleynikova v. Ukrainie*, skarga nr 38765/05; wyrok ETPCz z 13.11.2008 r. w sprawie *Khaylo v. Ukrainie*, skarga nr 39964/02; wyrok ETPCz z 18.02.2010 r. w sprawie *Myronenko v. Ukrainie*, skarga nr 15938/02.

<sup>50</sup> Wyrok ETPCz z 13.09.2011 r. w sprawie *Kachurka v. Ukrainie*, skarga nr 4737/06; wyrok ETPCz z 20.12.2011 r. w sprawie *Masneva v. Ukrainie*, skarga nr 5952/07; wyrok ETPCz z 4.04.2006 r. w sprawie *Sergey Shevchenko v. Ukrainie*, skarga nr 29971/04.

<sup>51</sup> Wyrok ETPCz z 20.09.2012 r. w sprawie *Federchenko i Lozenko v. Ukrainie*, skarga nr 387/03. Trybunał orzekł dodatkowo o naruszeniu zakazu dyskryminacji (art. 14 w związku z art. 2), uznając że poważne wady postępowania wyjaśniającego można powiązać z faktem, iż ofiary podpalenia (zginęło pięcioro krewnych skarżących) były Romami.

## VI. Zakaz tortur oraz nieludzkiego i poniżającego traktowania

Jak już wcześniej wskazałem, jednym z najpoważniejszych problemów prawnych na Ukrainie jest szerokie stosowanie przemocy przez funkcjonariuszy służb, powołanych do ochrony porządku publicznego. Aż 12 razy działania ukraińskiej milicji i służby więziennej uznano za tortury<sup>52</sup>.

Jako tortury zakwalifikowano rażenie podejrzanego prądem podczas przesłuchiwania przez milicję<sup>53</sup>. Za taki akt uznano też przymusowe żywienie więźnia, prowadzącego strajk głodowy. Rzeczywistym celem karmienia było poniżenie i zastraszenie protestującego. Po zakuciu więźnia dokonywano stałego rozwarcia jego ust, a następnie przy użyciu gumowego węża wprowadzano pokarm do żołądka<sup>54</sup>.

W dwóch ukraińskich wyrokach wydanych w 2011 r. ETPCz dokonał nowej – i jak wskazał, obecnie adekwatnej, bo korespondującej z dzisiejszym europejskim standardem – interpretacji pojęcia tortur, którym objęto ciężkie i dokonywane w systematyczny sposób pobicie przez milicję<sup>55</sup>. Ujęcie to zastosowano w kolejnych sprawach<sup>56</sup>.

Sytuacje kwalifikowane do nieludzkich i/lub do poniżającego traktowania, tworzą kilka grup. Pierwsza, bardzo liczna jest związana z pobiciem przez milicję lub innych funkcjonariuszy<sup>57</sup>. Zwraca tutaj uwagę zbiorowa skarga kilkudziesięciu więźniów kolonii karnej, którzy posłużyli jako „obiekt treningowy” dla jednostki specjalnej „Berkut”<sup>58</sup>. Drugą, dużą grupę tworzą sprawy związane z warunkami w aresztach, zakładach i koloniach karnych (m.in. przeludnienie, brak dostatecznej liczby łóżek i miejsc do

---

<sup>52</sup> Wyższa liczba wyroków stwierdzających tę postać działania sprzecznego z art. 3 Konwencji, zapadła tylko w sprawach przeciwko Rosji (45) i Turcji (29).

<sup>53</sup> Wyrok ETPCz z 21.04.2011 r. w sprawie *Nechiporuk i Yonkalo v. Ukraine*, skarga nr 42310/04; wyrok ETPCz z 31.10.2013 r. w sprawie *Tarasov v. Ukraine*, skarga nr 17416/03.

<sup>54</sup> Wyrok ETPCz z 5.04.2005 r. w sprawie *Nevmerzhitsky v. Ukraine*, skarga nr 54825/00.

<sup>55</sup> Wyrok ETPCz z 21.07.2011 r. w sprawie *Korobov v. Ukraine*, skarga nr 39598/03 i wyrok ETPCz z 20.12.2011 r. w sprawie *Teslenko v. Ukraine*, skarga nr 55528/08. Do pierwszego z wyroków trzech sędziów dołączyło zdanie równoległe, w którym nie zgadzali się z nowym, rozszerzającym rozumieniem tortur. W kolejnym wyroku cały skład podzielił już to nowe ujęcie.

<sup>56</sup> Wyrok ETPCz z 16.02.2012 r. w sprawie *Savin v. Ukraine*, skarga nr 34725/08 (skarżący doznał ponadto w wyniku działań milicji trwałej niepełnosprawności); wyrok ETPCz z 17.11.2013 r. w sprawie *Belousov v. Ukraine*, skarga nr 4494/07; wyrok ETPCz z 19.07.2012 r. w sprawie *Aleksakhin v. Ukraine*, skarga nr 31939/06; Wyrok ETPCz z 3.10.2013 r. w sprawie *Yuriy Illarionovich Shchokin v. Ukraine*, skarga nr 4299/03; wyrok ETPCz z 3.10.2013 r. w sprawie *Yuriy Illarionovich Shchokin v. Ukraine*, skarga nr 4299/03; wyrok ETPCz z 17.01.2013 r. w sprawie *Karabet i inni v. Ukraine*, skargi nr 38906/07 i 520225/07 (skarżący to 17 więźniów brutalnie pobitych podczas pacyfikacji prowadzonego przez nich pokojowego strajku głodowego).

<sup>57</sup> Np. wyrok ETPCz z 5.04.2005 r. w sprawie *Afanasyev v. Ukraine*, skarga nr 38722/02; wyrok ETPCz z 27.11.2008 r. w sprawie *Ismailov v. Ukraine*, skarga nr 17323/04; wyrok ETPCz z 12.03.2009 r. w sprawie *Suptel v. Ukraine*, skarga nr 39188/04; wyrok ETPCz z 5.04.2005 r. w sprawie *Afanaszew v. Ukraine*, skarga nr 38722/02; wyrok ETPCz z 12.03.2009 r. w sprawie *Vergelskyy v. Ukraine*, skarga nr 19312/06; wyrok ETPCz z 8.04.2010 r. w sprawie *Lotarev v. Ukraine*, skarga nr 29447/04; wyrok ETPCz z 7.11.2013 r. w sprawie *Gerashchenko v. Ukraine*, skarga nr 20602/05; wyrok ETPCz z 26.09.2013 r. w sprawie *Vitkovskiy v. Ukraine*, skarga nr 24938/06.

<sup>58</sup> Wyrok ETPCz z 1.08.2010 r. w sprawie *Davydov i inni v. Ukraine*, skargi nr 17674/02 i 3908/02.

spania, wentylacji i dostępu do światła dziennego oraz adekwatnego żywienia, całodobowe intensywne oświetlenie cel, liczne przeszukania i rewizje, w tym osobiste)<sup>59</sup>. Trzecia grupa obejmuje brak dostępu do należytej opieki lekarskiej przez osoby pozbawione wolności, nierzadko cierpiące na ciężkie choroby, takie jak AIDS, zapalenie wątroby, gruźlica czy schorzenia neurologiczne<sup>60</sup>. Czwartą, mniejszą już grupę tworzą sprawy związane z warunkami i traktowaniem więźniów podczas transportu (ciasnota w więźniarkach i pociągach, brak wentylacji i posiłków, rzadki dostęp do wody)<sup>61</sup>. Piąta grupa to wyroki, w których ETPCz orzekł, że ekstradycja do pewnych krajów (Tadżykistan, Kazachstan) oznaczałaby narażenie na akty sprzeczne w art. 3<sup>62</sup>. Jest wreszcie historyczna obecnie grupa orzeczeń, dotyczących warunków oczekiwania na wykonanie kary śmierci (pojedyncza cela, brak wyjść i możliwości wysyłania listów)<sup>63</sup>.

Precedensowy charakter ma niedawny wyrok, w którym brak należytej opieki dla więźnia chorego na AIDS, prowadzący ostatecznie do śmierci, uznano nie tylko za nieludzkie i poniżające traktowanie chorego, ale też jego matki. Trybunał wskazał, że sytuacja matki, patrzącej na cierpienia i agonię najbliższej osoby, jest analogiczna do sytuacji najbliższych krewnych osób zaginionych. W podobny sposób należy więc traktować niepodjęcie przez instytucje państwa wymaganych działań<sup>64</sup>.

Naruszenie proceduralnego obowiązku zazwyczaj towarzyszyło złamaniu przez państwo zasadniczego zakazu zawartego w art. 3. Wyroki stwierdzające wyłącznie

---

<sup>59</sup> M.in. wyrok ETPCz z 25.10.2007 r. w sprawie *Yakovenko v. Ukraine*, skarga nr 15825/06; wyrok ETPCz z 12.10.2006 r. w sprawie *Dvoynych v. Ukraine*, skarga nr 72277/01; wyrok ETPCz z 18.12.200 r. w sprawie *Ukhan v. Ukraine*, skarga nr 30628/02; wyrok ETPCz z 19.02.2009 r. w sprawie *Vergelskyy v. Ukraine*, skarga nr 18660/03; wyrok ETPCz z 7.10.2011 r. w sprawie *Zhaykin v. Ukraine*, skarga nr 37538/05; wyrok ETPCz z 10.10.2013 r. w sprawie *Voloshyn v. Ukraine*, skarga nr 15853/08; wyrok ETPCz z 15.01.2013 r. w sprawie *Koval i inni v. Ukraine*, skarga nr 22429/05.

<sup>60</sup> Np. wyrok ETPCz z 28.03.2006 r. w sprawie *Melnik v. Ukraine*, skarga nr 72286/01; wyrok ETPCz z 19.10.2006 r. w sprawie *Koval v. Ukraine*, skarga nr 65555/01; wyrok ETPCz z 28.05.2009 r. w sprawie *Isayev v. Ukraine*, skarga nr 28827/02; wyrok ETPCz z 20.05.2010 r. w sprawie *Visloguzov v. Ukraine*, skarga nr 32362/02; wyrok ETPCz z 19.02.2009 r. w sprawie *Vergelskyy v. Ukraine*, skarga nr 18660/03; wyrok ETPCz z 14.10.2010 r. w sprawie *Logvinenko v. Ukraine*, skarga nr 13448/07; wyrok ETPCz z 21.10.2010 r. w sprawie *Petukhov v. Ukraine*, skarga nr 43374/07; wyrok ETPCz z 16.05.2013 r. w sprawie *Barilo v. Ukraine*, skarga nr 9607/06; wyrok ETPCz z 15.11.2012 r. w sprawie *Yermolenko v. Ukraine*, skarga nr 49218/10.

<sup>61</sup> Np. wyrok ETPCz w sprawie *Yakovenko v. Ukraine*; wyrok ETPCz z 10.12.2009 r. w sprawie *Kokhtysh v. Ukraine*, skarga nr 43707/07; wyrok ETPCz z 17.10.2013 r. w sprawie *Taran v. Ukraine*, skarga nr 31898/06.

<sup>62</sup> Wyrok ETPCz w sprawie *Kokhtysh v. Ukraine*; wyrok ETPCz z 19.11.2009 r. w sprawie *Kaboulov v. Ukraine*, skarga nr 41015/04; wyrok ETPCz z 23.10.2008 r. w sprawie *Soldatenko v. Ukraine*, skarga nr 2440/07; wyrok ETPCz z 27.02.2010 r. w sprawie *Baysakov i inni v. Ukraine*, skarga nr 54131/08.

<sup>63</sup> Sześć wyroków ETPCz z 29.04.2003 r. w sprawach *Poltoratskiy v. Ukraine*, skarga nr 43707/97, *Kuznetsov v. Ukraine*, skarga nr 39042/97, *Nazarenko v. Ukraine*, skarga nr 39483/98, *Dankevich v. Ukraine*, skarga nr 40679/98, *Aliiev v. Ukraine*, skarga nr 41220/98, *Khokhlich v. Ukraine*, skarga nr 41707/98.

<sup>64</sup> Wyrok ETPCz z 14.03.2013 r. w sprawie *Salakhov i Islyamova v. Ukraine*, skarga nr 28005/08.

brak skutecznego postępowania wyjaśniającego są rzadkie<sup>65</sup>. Warto przy tym zauważyć niedawne wyroki, w których ETPCz orzekał o złamaniu proceduralnego obowiązku, gdy sprawcami pobicia były też inne osoby niż funkcjonariusze państwa<sup>66</sup>.

Pojedyncze wyroki dotyczyły umieszczenia w „klatce” podczas procesu sądowego<sup>67</sup> i skucia kajdankami podczas pobytu w szpitalu<sup>68</sup>. Warunki w miejscach pozbawienia wolności na Ukrainie pozostają stałym elementem zainteresowania i kontroli Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu. W drugiej połowie pierwszej dekady Komitet przeprowadzał kontrole co dwa lata, następnie corocznie, a więc częściej niż rutynowo dokonywane co czteroletnie wizytacje okresowe<sup>69</sup>. Uzasadniano to „szczególnymi okolicznościami”, czyli warunkami istniejącymi w miejscach odosobnienia oraz doniesieniami o złym traktowaniu osadzonych tam osób<sup>70</sup>. Ostatnia, interwencyjna misja odbywała się na Ukrainie w końcu lutego 2014 r., w związku z krwawymi wydarzeniami na kijowskim Majdanie.

## VII. Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego (art. 5)

W strasburskich wyrokach (185 naruszeń) powtarzają się te same typy pogwałcenia art. 5. Polegają one na:

- a) długotrwałości aresztu tymczasowego<sup>71</sup>;
- b) przedłużaniu aresztu tymczasowego przez prokuratora, a nie sąd<sup>72</sup>;
- c) braku szybkiej kontroli przez sąd decyzji o areszcie<sup>73</sup>;
- d) braku sądowej kontroli przedłużenia aresztu<sup>74</sup>;
- e) pozbawienia wolności bez postanowienia o aresztowaniu<sup>75</sup>.

---

<sup>65</sup> Np. wyrok ETPCz z 14.02.2008 r. w sprawie *Kobets v. Ukraine*, skarga nr 164347/04; wyrok ETPCz z 12.06.2008 r. w sprawie *Yaromenko v. Ukraine*, skarga nr 32092/03; wyrok ETPCz z 27.11.2008 r. w sprawie *Snipov v. Ukraine*, skarga nr 34331/03; wyrok ETPCz z 13.06.2013 r. w sprawie *Vasylichuk v. Ukraine*, skarga nr 24402/07.

<sup>66</sup> Wyrok ETPCz z 14.11.2013 r. w sprawie *Aleksandr Nikonenko v. Ukraine*, skarga nr 54755/08; wyrok ETPCz z 14.11.2013 r. w sprawie *Skorokhodov v. Ukraine*, skarga nr 56697/09; wyrok ETPCz z 31.07.2012 r. w sprawie *Muta v. Ukraine*, skarga nr 37246/06.

<sup>67</sup> Wyrok ETPCz z 20.09.2012 r. w sprawie *Titarenko v. Ukraine*, skarga nr 31720/02.

<sup>68</sup> Wyrok ETPCz z 17.01.2013 r. w sprawie *Sizarev v. Ukraine*, skarga nr 17116/04.

<sup>69</sup> CPT/Inf (2014) 15, CPT/Inf (2013) 23, CPT/Inf (2012) 30, CPT/Inf (2011) 29, CPT/Inf (2009) 15, CPT/Inf (2007) 22, CPT/Inf (2004) 34, CPT/Inf (2002) 23, CPT/Inf (2002) 21, CPT/Inf (2002) 19.

<sup>70</sup> Ramy prawne kontroli sprawowanej przez Komitet określa Europejska Konwencja o Zapobieganiu Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (Dz. U. 1995, Nr 46, poz. 238). Do częstszego dokonywania wizytacji („gdy wymagają tego okoliczności”) uprawnia art. 7 ust. 1.

<sup>71</sup> Np. wyrok ETPCz z 18.04.2013 r. w sprawie *Dyachenko v. Ukraine*, skarga nr 42813/05.

<sup>72</sup> Np. wyrok ETPCz w sprawie *Nevmerzhitsky v. Ukraine*.

<sup>73</sup> Np. wyrok ETPCz z 6.09.2005 r. w sprawie *Salov v. Ukraine*, skarga nr 65518/01.

<sup>74</sup> Np. wyrok ETPCz w sprawie *Nevmerzhitsky v. Ukraine*.

<sup>75</sup> Wyrok ETPCz z 20.05.2010 r. w sprawie *Lopatin i Medvedsky v. Ukraine*, skargi nr 2278/07 i 6222/03.

Inne pojedyncze sprawy dotyczące art. 5 związane były z brakiem możliwości wnioskowania do sądu o weryfikację zasadności umieszczenia osoby w zamkniętym ośrodku w celu jej leczenia<sup>76</sup>; z brakiem precyzyjnych reguł w sprawie osób poddawanych procedurze ekstradycyjnej i procedur dokonujących przeglądu pozbawienia wolności<sup>77</sup>; z umieszczeniem osoby w ośrodku wychowawczym, gdy nie podejmowano żadnych systematycznych działań wychowawczych<sup>78</sup> oraz kilkakrotnego umieszczania w zakładzie psychiatrycznym przy braku wiarygodnego uzasadnienia dla takiej decyzji oraz odpowiednich gwarancji proceduralnych<sup>79</sup>.

### VIII. Prawo do rzetelnego procesu sądowego (art. 6)

Wśród 795 naruszeń prawa do rzetelnego procesu, 297 było następstwem przewlekłości postępowania. Wskazuje to na istnienie strukturalnego i stałego problemu w sprawnym prowadzeniu postępowań sądowych przez ukraiński wymiar sprawiedliwości. Inną bardzo często występującą wadą jest – co już omawiałem – długotrwałe niewykonywanie wyroków sądowych.

Przed nowelizacją właściwych przepisów proceduralnych przyczyną licznych wyroków ETPCz było naruszenie zasady pewności prawa, a w konsekwencji szeroko praktykowanego uchylania prawomocnych orzeczeń w drodze apelacji nadzorczej (protest), wnoszonej przez prokuratora generalnego<sup>80</sup>. Trybunał wskazywał, że taki środek musi mieć wyjątkowy charakter i wiązać się z ujawnieniem nowej, istotnej okoliczności lub z wystąpieniem poważnego błędu proceduralnego.

Już nie tak częste, ale powtarzające się przyczyny naruszenia art. 6 to:

- a) brak zawiadomienia o rozprawie lub błędne podanie jej daty<sup>81</sup>;
- b) brak należytego uzasadnienia orzeczenia<sup>82</sup>;
- c) nieodniesienie się sądu do argumentów prawnych strony<sup>83</sup>;
- d) brak bezstronnego sądu<sup>84</sup>;

---

<sup>76</sup> Wyrok ETPCz z 8.11.2005 r. w sprawie *Gorshkov v. Ukraine*, skarga nr 67531/01.

<sup>77</sup> Wyrok ETPCz w sprawie *Soldatenko v. Ukraine*.

<sup>78</sup> Wyrok ETPCz z 21.12.2010 r. w sprawie *Ichin i inni v. Ukraine*, skarga nr 28189/04 i 281192/04.

<sup>79</sup> Wyrok ETPCz z 19.04.2012 r. w sprawie *M. v. Ukraine*, skarga nr 2452/04.

<sup>80</sup> Np. wyrok ETPCz z 28.02.2006 r. w sprawie *Savinskiy v. Ukraine*, skarga nr 6965/02; wyrok ETPCz z 5.07.2005 r. w sprawie *Agrotehservis v. Ukraine*, skarga nr 62608/00.

<sup>81</sup> Np. wyrok ETPCz z 15.05.2008 r. w sprawie *Nadtochiy v. Ukraine*, skarga nr 7460/03; wyrok ETPCz z 8.11.2005 r. w sprawie *Strizhak v. Ukraine*, skarga nr 72269/01; wyrok ETPCz z 8.03.2012 r. w sprawie *Slyusar v. Ukraine*, skarga nr 34361/06.

<sup>82</sup> Np. wyrok ETPCz z 3.05.2007 r. w sprawie *Bochan v. Ukraine*, skarga nr 7577/02.

<sup>83</sup> Np. wyrok ETPCz z 18.07.2006 r. w sprawie *Pronina v. Ukraine*, skarga nr 63566/00.

<sup>84</sup> Np. wyrok ETPCz z 9.11.2006 r. w sprawie *Belukha v. Ukraine*, skarga nr 33949/02 (gdy sędzia przyjmował na rzecz sądu pewne dobra od pozwanego); wyrok ETPCz z 22.11.2008 r. w sprawie *Miroshnik v. Ukraine*, skarga nr 75804/01 (rozpoznawanie przez sąd wojskowy roszczenia przeciwko ministerstwu obrony); wyrok ETPCz z 15.07.2010 r. w sprawie *Gazeta Ukraina-Tsentri v. Ukraine*, skarga nr 16695/04 (powód był przewodniczącym Regionalnej Rady Sędziów, która może orzekać kary dyscyplinarne i dokonuje oceny sędziów); wyrok ETPCz z 11.07.2013 r. w sprawie

- e) złamanie zasady domniemanie niewinności<sup>85</sup>;
- f) naruszenia reguł określających jurysdykcję lub właściwość sądu<sup>86</sup>;
- g) rozpoznanie apelacji pod nieobecność strony<sup>87</sup>;
- h) brak gwarancji zapewniających ochronę przed arbitralnym odrzuceniem przez sąd pierwszej instancji apelacji kierowanej do sądu apelacyjnego<sup>88</sup>;
- i) wykorzystanie samooskarżających oświadczeń, gdy skarżący nie korzystał z pomocy prawnika<sup>89</sup>;
- j) brak dostępu do sądu<sup>90</sup>;
- k) niewezwanie na rozprawę kluczowego świadka i brak możliwości przesłuchania go przez oskarżonego<sup>91</sup>;
- l) brak dostępu do prawnika począwszy od wstępnego stadium postępowania karnego<sup>92</sup>;
- m) brak pomocy prawnej w postępowaniu dotyczącym poważnego przestępstwa<sup>93</sup>;
- n) brak adekwatnych warunków i czasu na przygotowanie obrony<sup>94</sup>;
- o) nieodroczenie rozprawy, gdy oskarżony był ciężko chory<sup>95</sup>;
- p) wywieranie nacisków na sąd przez najwyższe władze publiczne<sup>96</sup>.

---

*Rudnichenko v. Ukraine*, skarga nr 2775/07 (sędzia ogłaszając wyrok we wcześniejszej sprawie dotyczącej domniemanego współsprawcy przestępstwa oznajmiła, że skarżący jest także winny).

<sup>85</sup> Np. wyrok ETPCz z 29.06.2006 r. w sprawie *Panteleyenکو v. Ukraine*, skarga nr 11901/02; wyrok ETPCz z 21.09.2006 r. w sprawie *Grabchuk v. Ukraine*, skarga nr 8599/02 (postanowienie o umorzeniu postępowania przygotowawczego mówiło o odpowiedzialności osoby, podczas gdy inne spowodowały nowe okoliczności, np. przedawnienie).

<sup>86</sup> Np. wyrok ETPCz z 20.07.2006 r. w sprawie *Sokurenko i Strygun v. Ukraine*, skargi nr 29458/04 i 29465/04; wyrok ETPCz z 8.04.2010 r. w sprawie *Feldman v. Ukraine*, skargi nr 76556/01 i 38779/04.

<sup>87</sup> Np. wyrok ETPCz z 21.10.2010 r. w sprawie *Zhuk v. Ukraine*, skarga nr 45783/05.

<sup>88</sup> Np. wyrok ETPCz z 6.12.2007 r. w sprawie *Volovik v. Ukraine*, skarga nr 15123/03.

<sup>89</sup> Np. wyrok ETPCz z 28.10.2010 r. w sprawie *Leonid Lazarenko v. Ukraine*, skarga nr 22313/04; wyrok ETPCz z 31.10.2013 r. w sprawie *Tarasov v. Ukraine*, skarga nr 17416/03 (zeznania uzyskane wskutek tortur).

<sup>90</sup> Np. wyrok ETPCz z 14.06.2007 r. w sprawie *Ponomarenko v. Ukraine*, skarga nr 13156/02; wyrok ETPCz z 2.11.2004 r. w sprawie *Tregubenko v. Ukraine*, skarga nr 61333/00; wyrok ETPCz z 30.05.2013 r. w sprawie *Nataliya Mikhaylenko v. Ukraine*, skarga nr 49069/11 (osoba ubezwłasnowolniona chcąca weryfikacji decyzji); wyrok ETPCz z 31.07.2012 r. w sprawie *Shapovalov v. Ukraine*, skarga nr 45835/05 (po odmowie udostępnienia dokumentów związanych z głosowaniem podczas wyborów).

<sup>91</sup> Wyrok ETPCz z 11.07.2013 r. w sprawie *Rudnichenko v. Ukraine*, skarga nr 2775/07; wyrok ETPCz z 15.11.2013 r. w sprawie *Khayrov v. Ukraine*, skarga nr 19157/06.

<sup>92</sup> Np. wyrok ETPCz z 19.12.2013 r. w sprawie *Juriy Volkov v. Ukraine*, skarga nr 45872/06; wyrok ETPCz z 31.10.2013 r. w sprawie *Bandaleto v. Ukraine*, skarga nr 23180/06.

<sup>93</sup> Wyroki ETPCz z 15.11.2012 r. w sprawach *Nikolayenko v. Ukraine*, skarga nr 39994/06 i *Sergey Afanasyev v. Ukraine*, skarga nr 48057/06.

<sup>94</sup> Wyrok ETPCz z 16.05.2013 r. w sprawie *Choriy v. Ukraine*, skarga nr 35227/06; wyrok ETPCz z 21.10.2010 r. w sprawie *Kornev i Karpenko v. Ukraine*, skarga nr 17444/04.

<sup>95</sup> Wyrok ETPCz z 31.10.2013 r. w sprawie *Tarasov v. Ukraine*, skarga nr 17416/03.

<sup>96</sup> Wyrok ETPCz z 25.07.2004 r. w sprawie *Sovtransavto Holding v. Ukraine*, skarga nr 48553/99.



Z innych naruszeń prawa do rzetelnego procesu warto wymienić: zastosowanie z mocą wsteczną przepisu określającego krótszy termin na wniesienie kasacji<sup>97</sup> i dopuszczenie wbrew prawu krajowemu do rozpoznania kasacji wniesionej przez osobę, która nie była uczestnikiem postępowania<sup>98</sup>.

Komitet Ministrów zakończył kontrolę wykonania kilku wyroków dotyczących art. 6. We wszystkich rezolucjach wskazywano, że na poziomie środków indywidualnych rząd zwrócił uwagę skarżącemu na możliwość wznowienia postępowania (niektóre osoby z tego skorzystały). W kontekście środków generalnych powtarzała się obserwacja, że doszło do przetłumaczenia danego wyroku na język ukraiński, publikacji i rozesłania do instytucji wymiaru sprawiedliwości. W sprawach związanych z naruszeniem zasady pewności prawa przez uchylanie prawomocnych orzeczeń po apelacji nadzorczej, wnoszonej przez prokuratora generalnego wskazano, że kwestionowana instytucja została usunięta z systemu prawnego w wyniku całościowej reformy ukraińskiego sądownictwa, która weszła w życie 29.06.2001 r. Reforma wprowadziła trójstopniowy system sądów z możliwością kontroli prawomocnego orzeczenia w drodze skargi kasacyjnej, która dostępna jest dla każdej strony postępowania i nie jest uzależniona od dyskrecjonalnej decyzji organu państwa<sup>99</sup>. Warto dodać, że późniejsze decyzje Trybunału wprost potwierdziły spełnianie przez nową procedurę kasacyjną wymogów Konwencji<sup>100</sup>.

Przedmiotem końcowej rezolucji stały się dwa wyroki związane z brakiem dostępu do sądu (powyżej pkt j). Komitet Ministrów konstatawał, że ograniczenia, które prowadziły do złamania art. 6, zostały usunięte wraz z wejściem w życie nowych kodeksów postępowania cywilnego i postępowania administracyjnego (1.09.2005 r.)<sup>101</sup>.

W sprawie dotyczącej braku gwarancji chroniących przed arbitralnym odrzuceniem apelacji (powyżej pkt h) zauważono, że przepis postępowania cywilnego, który stanowił podstawę prawną dla mechanizmu filtrowania apelacji przez sądy pierwszej instancji, został uchylony<sup>102</sup>. Zmiany ustawodawstwa pozwoliły również na zamknięcie przeglądu wyroku związanego z niezawiadomieniem o terminie rozprawy. Nowy kodeks cywilny (wszedł w życie 1.09.2005 r.) określa jednolity sposób doręczania

---

<sup>97</sup> Wyrok ETPCz z 28.03.2006 r. w sprawie *Melnyk v. Ukraine*, skarga nr 23436/03;

<sup>98</sup> Wyrok ETPCz z 21.10.2010 r. w sprawie *Diya 97 v. Ukraine*, skarga nr 19164/04;

<sup>99</sup> Rezolucja CM/ResDH(2011)312 z 2.12.2011 r. w sprawie *Savinskiy v. Ukraine* i rezolucja CM/ResDH(2011)313 z 2.12.2011 r. w sprawach *Agrotehservis v. Ukraine*, *Ivanova v. Ukraine* (skarga nr 74104/01, wyrok ETPCz z 13.09.2005 r.), *Maznyak v. Ukraine* (skarga nr 27640/02, wyrok ETPCz z 31.01.2008r.), *Poltorachenko v. Ukraine* (skarga nr 77317/01, wyrok ETPCz z 18.01.2005 r.), *Zherdin v. Ukraine* (skarga nr 53500/99, wyrok ETPCz z 21.02.2006 r.), *Tregubenko v. Ukraine* (skarga nr 61333/00, wyrok ETPCz z 02.11.2004 r.), *Vasilyev v. Ukraine* (skarga nr 11370/02, wyrok ETPCz z 21.06.2007 r.), *Timotiyevich v. Ukraine* (skarga nr 63158/00, wyrok ETPCz z 08/11/2005 r.).

<sup>100</sup> Decyzja ETPCz z 17.12.2002 r. w sprawie *Vorobyeva v. Ukraine*, skarga nr 27517/02; decyzja ETPCz z 18.10.2005 r. w sprawie *MPP Golub v. Ukraine*, skarga nr 6778/05; decyzja ETPCz z 18.05.2004 r. w sprawie *Arkhipov v. Ukraine*, skarga nr 25660/02.

<sup>101</sup> Rezolucja CM/ResDH(2011)35 z 10.03.2011 r. w sprawie *Ponomarenko v. Ukraine* i rezolucja CM/ResDH(2011)313 z 2.12.2011 r. m.in. w sprawie *Tregubenko v. Ukraine*.

<sup>102</sup> Rezolucja CM/ResDH(2010)219 z 2.12.2010 r. w sprawie *Volovik v. Ukraine*.

wezwań. Dokonuje się to listem poleconym ze zwrotnym potwierdzeniem odbioru (z jedynym wyjątkiem doręczania wezwań bezpośrednio w sądzie). W przypadku niepojawienia się strony i przy braku informacji o prawidłowym doręczeniu wezwania sąd odracza postępowanie<sup>103</sup>.

Trzy pozostałe rezolucje zamknęły przegląd realizacji wyroków, dotyczących nieodniesienia się sądu do argumentów prawnych strony (powyżej pkt c)<sup>104</sup>, zastosowania z mocą wsteczną przepisu określającego krótszy termin na wniesienie kasacji<sup>105</sup> i naruszenia domniemania niewinności (powyżej pkt e)<sup>106</sup>.

Należy też zauważyć rezolucję tymczasową w sprawie *Sovtransavto Holding v. Ukraine*, która dotyczyła m.in. naruszenia prawa do rzetelnego procesu sądowego przez wywieranie nacisków na sąd przez najwyższe władze państwowe (powyżej pkt p). Chociaż Komitet Ministrów dostrzegł zmiany w ukraińskim ustawodawstwie dotyczącej innych aspektów złamania art. 6 konstатовanego w tym wyroku, to w kontekście zabezpieczeń przed naciskami władz publicznych wskazywano, że zmiany prawne nie są dostateczne. Wzywano więc Ukrainę do przyjęcia przepisów, które ustanawiałyby sankcje dla urzędników wywierających lub próbujących wywierać naciski na toczące się postępowania sądowe<sup>107</sup>.

## IX. Prawo do życia prywatnego i rodzinnego (art. 8)

Stwierdzone przez Trybunał naruszenia art. 8 dotyczyły:

- a) określenia w niejawnych i niedostępnych instrukcjach reguł dotyczących kontroli korespondencji więźnia i wizyt w więzieniu<sup>108</sup>;
- b) ujawnienia na rozprawie informacji o stanie zdrowia psychicznego, gdy nie służyło to żadnemu interesowi określonego przez prawo<sup>109</sup>;
- c) automatycznego ograniczenia liczby widzeń u więźnia skazanego na karę dożywotniego więzienia (jedna osoba raz na sześć miesięcy, a później trzy)<sup>110</sup>;
- d) odmowy zmiany imienia patronimicznego (odojcowskiego)<sup>111</sup>;
- e) braku spójnej wykładni czynu „sprzecznego z przysięgą”, gdy zarzut jego popełnienia prowadził do wydalenia sędziego z zawodu<sup>112</sup>;
- f) przyznania mieszkania pracowniczego innej osobie pod nieobecność poprzedniego najemcy i umożliwienie nabycia własności tego lokalu, gdy to-

---

<sup>103</sup> Rezolucja CM/ResDH(2008)65 z 25.06.2008 r. w sprawie *Strizhak v. Ukraine*.

<sup>104</sup> Rezolucja CM/ResDH(2008)32 z 27.03.2008 r. w sprawie *Pronina v. Ukraine*.

<sup>105</sup> Rezolucja CM/ResDH(2008)26 z 27.03.2008 r. w sprawie *Melnyk v. Ukraine*.

<sup>106</sup> Rezolucja CM/ResDH(2008)63 z 25.06.2008 r. w sprawie *Grabchuk v. Ukraine*.

<sup>107</sup> Rezolucja tymczasowa CM/ResDH(2004)14 z 11.02.2004 r.

<sup>108</sup> Np. wyrok ETPCz w sprawie *Poltoratskiy*; wyrok ETPCz z 10.11.2009 r. w sprawie *Mokhaylyuk i Petrov v. Ukraine*, skarga nr 11932/02.

<sup>109</sup> Wyrok ETPCz w sprawie *Panteleyenکو v. Ukraine*.

<sup>110</sup> Wyrok ETPCz z 23.02.2012 r. w sprawie *Trosin v. Ukraine*, skarga nr 39758/05.

<sup>111</sup> Wyrok ETPCz z 16.05.2013 r. w sprawie *Garnaga v. Ukraine*, skarga nr 20390/07.

<sup>112</sup> Wyrok ETPCz z 9.01.2013 r. w sprawie *Oleksandr Volkov przeciwko Ukrainie*, skarga nr 21722/11.

czyło się jeszcze postępowanie sądowe w sprawie uprawnień wcześniejszego najemcy<sup>113</sup>;

- g) kontrolowania korespondencji przez ponad rok po zakończeniu postępowania w sprawie podejrzenia przestępstwa (brak precyzji prawa, zabezpieczeń przed nadużyciami, okresowej weryfikacji zasadności kontroli)<sup>114</sup>;
- h) pozbawienia prawa wjazdu na Ukrainę i praw rodzicielskich (bez możliwości uczestniczenia w postępowaniu)<sup>115</sup>;
- i) długotrwałego niepodejmowania czynności w celu powrotu uprowadzonego dziecka<sup>116</sup>;
- j) pozbawienia opieki nad dziećmi (bez analizy, na ile stwierdzone wady były stałe, a na ile przejściowe i mogły zostać przewyżnione np. po uzyskaniu pomocy społecznej)<sup>117</sup>;
- k) poddawania kontroli całości korespondencji więźnia, w tym z Trybunałem<sup>118</sup>;
- l) braku wizyt przez 4 lata u osoby pozbawionej wolności (prawo nie określało, kiedy może dojść do odmowy i nie ustanawiało procedury odwoławczej)<sup>119</sup>;
- m) niewykazania przekonujących przyczyn dla uchylenia decyzji o adopcji<sup>120</sup>;
- n) braku zadośćuczynienia za bezprawne przeszukanie mieszkania przez policję<sup>121</sup>;
- o) pobrania krwi przez osobę prowadzącą śledztwo, a nie przez pracownika służby zdrowia<sup>122</sup>;
- p) okoliczności przeszukania mieszkania<sup>123</sup>;
- q) odmowy zgody na udział więźnia w pogrzebie ojca<sup>124</sup>;
- r) braku adekwatnych zabezpieczeń podczas przeszukania kancelarii prawniczej<sup>125</sup>;

---

<sup>113</sup> Wyrok ETPCz z 22.02.2005 r. w sprawie *Novoseletskiy v. Ukrainie*, skarga nr 47148/99.

<sup>114</sup> Wyrok ETPCz z 2.11.2006 r. w sprawie *Volokhy v. Ukrainie*, skarga nr 23543/02.

<sup>115</sup> Wyrok ETPCz z 7.12.2006 r. w sprawie *Hunt v. Ukrainie*, skarga nr 31111/04.

<sup>116</sup> Wyrok ETPCz z 17.01.2013 r. w sprawie *Chabrowski v. Ukrainie*, skarga nr 61680/10.

<sup>117</sup> Wyrok ETPCz z 18.12.2008 r. w sprawie *Saviny v. Ukrainie*, skarga nr 39948/06.

<sup>118</sup> M.in. wyrok ETPCz z 12.03.2009 r. w sprawie *Sergey Volosyuk v. Ukrainie*, skarga nr 1291/03; wyrok ETPCz z 19.11.2009 r. w sprawie *Glinov v. Ukrainie*, skarga nr 13693/05; wyrok ETPCz z 16.02.2012 r. w sprawie *Belyaev i Digtyar v. Ukrainie*, skargi nr 16984/04 i 9947/05; wyrok ETPCz z 12.01.2012 r. w sprawie *Dovzhenko v. Ukrainie*, skarga nr 36650/03.

<sup>119</sup> Wyrok ETPCz z 4.03.2010 r. w sprawie *Shalimov v. Ukrainie*, skarga nr 20808/02.

<sup>120</sup> Wyrok ETPCz z 20.05.2010 r. w sprawie *Kurochkin v. Ukrainie*, skarga nr 42276/08.

<sup>121</sup> Wyrok ETPCz z 30.09.2010 r. w sprawie *Vladimir Polyashchuk i Svetlana Polyashchuk v. Ukrainie*, skarga nr 12451/04.

<sup>122</sup> Wyrok ETPCz z 19.12.2013 r. w sprawie *Juriy Volkov v. Ukrainie*, skarga nr 45872/06.

<sup>123</sup> Wyrok ETPCz z 17.11.2013 r. w sprawie *Belousov v. Ukrainie*, skarga nr 4494/07 (wyrażenie zgody na przeszukanie przez osobę poddaną torturom); wyrok ETPCz z 7.11.2013 r. w sprawie *Gerashchenko v. Ukrainie*, skarga nr 20602/05 (dokonanie przeszukania półtora miesiąca po wydaniu postanowienia w tej sprawie); wyrok ETPCz z 13.06.2013 r. w sprawie *Vasylchuk v. Ukrainie*, skarga nr 24402/07 (niszczenie sprzętów domowych i rzeczy, gdy skarżąca miała rzekomo przeszkadzać w czynnościach).

<sup>124</sup> Wyrok ETPCz z 12.01.2012 r. w sprawie *Feldman v. Ukrainie* (nr 2), skarga nr 42921/09.

<sup>125</sup> Wyrok ETPCz z 5.07.2012 r. w sprawie *Golovan v. Ukrainie*, skarga nr 41716/06.

- s) emisji szkodliwych zanieczyszczeń pochodzących z dwóch zakładów przemysłowych<sup>126</sup>;
- t) dokonania badań psychiatrycznych w okolicznościach, które nie były przewidziane przez prawo<sup>127</sup>;
- u) niewykonania wyroków uchylających nakaz eksmisji z mieszkania<sup>128</sup>;
- v) poprowadzenia przelotowego ruchu drogowego dotychczasową boczną ulicą bez odpowiednich badań i zabezpieczeń środowiskowych oraz prawnej możliwości kwestionowania decyzji przez mieszkańców.<sup>129</sup>

Rezolucja końcowa zamknęła kontrolę wykonania wyroku związanego z pozbawieniem prawa wjazdu na Ukrainę i praw rodzicielskich (powyżej pkt h). Skarżący został poinformowany o możliwości wznowienia postępowania, ale nie skorzystał z tego środka prawnego. Natomiast na poziomie środków generalnych skład plenarny ukraińskiego Sądu Najwyższego przyjął 30.03.2007 r. uchwałę nr 3, w której wskazano, że pozbawienie praw rodzicielskich jest środkiem ostatecznym, który można orzec jedynie w wyjątkowych okolicznościach. Ponadto sądy muszą zawiadomić strony o dacie rozprawy i skontrolować, czy zawiadomienie zostało należycie doręczone i czy istnieje przyczyna uzasadniająca niestawienie się strony. Sama nieobecność strony nie stanowi przeszkody w rozpoznaniu sprawy, ale sąd może uznać, że należy odroczyć postępowania, zapewniając nieobecnej stronie udział w procesie. Wyrok ETPCz został ponadto przetłumaczony, opublikowany i rozesłany do sądów<sup>130</sup>.

## X. Wolność myśli, sumienia i wyznania (art. 9)

Trzy naruszenia art. 9 wynikały z odmowy rejestracji zmian w statucie grupy religijnej (nieistnienie istotnych i dostatecznych przyczyn odmowy oraz zabezpieczeń przed arbitralnym działaniem władz)<sup>131</sup> oraz braku zezwolenia na kontakt więźnia z duchownym, gdy reguły dotyczące tej kwestii zostały określone w niejawnych Instrukcjach odbywania kary (naruszenie wymogu legalności ingerencji w następstwie braku dostępu do właściwego prawa)<sup>132</sup>.

## XI. Swoboda wypowiedzi (art. 10)

W ośmiu wyrokach dotyczących art. 10, przyczyną naruszenia było nieuwzględnianie strasburskich standardów w krajowych orzeczeniach. Ukraińskie sądy nie do-

<sup>126</sup> Wyrok ETPCz z 10.02.2011 r. w sprawie *Dubetska i inni v. Ukraine*, skarga nr 30489/03.

<sup>127</sup> Wyrok ETPCz z 7.07.2011 r. w sprawie *Fyodorov i Fyodorova v. Ukraine*, skarga nr 39229/03.

<sup>128</sup> Wyrok ETPCz z 16.02.2012 r. w sprawie *Kontsevych v. Ukraine*, skarga nr 9089/04.

<sup>129</sup> Wyrok ETPCz z 21.07.2011 r. w sprawie *Grimkovskaya v. Ukraine*, skarga nr 38182/03.

<sup>130</sup> Rezolucja CM/ResDH(2008)64 z 25.06.2008 r. w sprawie *Hunt v. Ukraine*.

<sup>131</sup> Wyrok ETPCz z 14.06.2007 r. w sprawie *Svyato-Mykhaylivska Parafiya v. Ukraine*, skarga nr 77703/01.

<sup>132</sup> Wyroki ETPCz w sprawach *Poltoratskiy v. Ukraine* i *Kuznetsov v. Ukraine*.

strzeżały szczególnej sytuacji polityków jako podmiotów wystawiających się na publiczną kontrolę i krytykę<sup>133</sup> oraz roli mediów w tym kontekście<sup>134</sup>. Nie dokonywały analizy, czy dana wypowiedź stanowi twierdzenie czy też opinię<sup>135</sup>, nie zauważały prawa do sygnalizowania przełożonym dostrzeżonych nieprawidłowości<sup>136</sup> oraz cytowania wypowiedzi innych osób<sup>137</sup>. Kilkakrotnie Trybunał kwestionował wymierzoną sankcję jako nieproporcjonalną, zwłaszcza gdy była to sankcja karna<sup>138</sup>.

W jednym wyroku przyczyną złamania art. 10 był brak legalności ingerencji, polegający na tym, że prawne zwolnienie z odpowiedzialności za reprodukcje/ cytowanie materiału prasowego nie znalazło zastosowania do gazety internetowej (ukraińskie sądy uznały, że reguła dotyczy jedynie tradycyjnych mediów)<sup>139</sup>.

Należy również zauważyć, że w jednej ze spraw ETPCz odrzucił ugodę rządu Ukrainy ze skarżącym, uznając jej postanowienia za niewystarczające. Natomiast w późniejszym wyroku, ustalając wysokość słusznego zadośćuczynienia finansowego, Trybunał wskazał, że musi ono uwzględniać fakt, iż w następstwie sankcji gazeta utraciła swoją „ostrość i analityczną determinację”, spadł jej nakład oraz odeszła część dziennikarzy oraz pracowników<sup>140</sup>.

Komitet Ministrów zakończył rezolucją przegląd wykonania dwóch wyroków. W sprawie wyroku *Lyashko v. Ukraine* stwierdzono, że do dyspozycji skarżącego pozostaje w prawie krajowym środek w postaci wniosku o wznowienie postępowania (skarżący z niego nie skorzystał), a na poziomie środków generalnych wyrok został przetłumaczony na język ukraiński, opublikowany i rozesłany do wszystkich sądów<sup>141</sup>.

W sprawie *Ukrainian Media Group v. Ukraine* Komitet Ministrów zauważał zmiany w ukraińskim prawie. Jeszcze przed strasburskim wyrokiem doszło do przyjęcia ustawy nowelizującej liczne przepisy związane ze swobodą wypowiedzi. Po pierwsze, wyłączono odpowiedzialność prawną w przypadku sądów wartościujących (opinii). Jako takie są traktowane wypowiedzi stanowiące krytykę, ocenę działań, hiperbole, alegorię lub satyrę. Po drugie, organy władzy państwowej i samorządowej nie mogą żądać zadośćuczynienia za szkody niematerialne w związku z publikacją fałszywej informacji, ale mogą domagać się uznania wypowiedzi za nieprawdziwą. Po trzecie, powód jest zobowiązany do wpłacenia części sumy, której zasądzenia żąda w procesie sądowym. Po czwarte, zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową

---

<sup>133</sup> M.in. wyrok ETPCz z 29.03.2005 r. w sprawie *Ukrainian Media Group v. Ukraine*, skarga nr 72713/01.

<sup>134</sup> Np. wyrok ETPCz z 20.05.2010 r. w sprawie *Myrskyy v. Ukraine*, skarga nr 7877/03.

<sup>135</sup> Np. wyrok ETPCz z 10.08.2006 r. w sprawie *Lyashko v. Ukraine*, skarga nr 21040/02.

<sup>136</sup> Wyrok ETPCz z 31.03.2011 r. w sprawie *Siryk v. Ukraine*, skarga nr 6428/07.

<sup>137</sup> Np. wyrok ETPCz w sprawie *Gazeta Ukraina-Tsentr v. Ukraine*.

<sup>138</sup> Wyrok ETPCz z 19.02.2009 r. w sprawie *Marchenko v. Ukraine*, skarga nr 4063/04; wyrok ETPCz w sprawie *Salov v. Ukraine*; wyrok ETPCz w sprawie *Lyashko v. Ukraine*.

<sup>139</sup> Wyrok ETPCz z 5.05.2011 r. w sprawie *Editorial Board of Pravoye Delo i Shtekel v. Ukraine*, skarga nr 33014/05.

<sup>140</sup> Wyrok ETPCz w sprawie *Ukrainian Media Group v. Ukraine*.

<sup>141</sup> Rezolucja CM/ResDH(2008)30 z 27.03.2008 r.

może zostać orzeczone jedynie w przypadku „złośliwego zamiaru” dziennikarza lub wydawcy rozpowszechniającego daną wypowiedź. „Złośliwy zamiar” to świadomość fałszywości informacji lub możliwość przewidzenia „groźnych konsekwencji społecznych” rozpowszechnianych informacji. Po piąte, zmianie uległy przepisy kodeksu cywilnego o zniesławieniu. Obecnie określają one, że informacja pochodząca z oficjalnych źródeł, np. uzyskana od organów władzy lub zawarta w dokumentach wytworzonych przez te organy, nie musi podlegać weryfikacji, a jej rozpowszechnianie nie rodzi odpowiedzialności prawnej.

## **XII. Wolność stowarzyszania się (art. 11)**

Poza wskazanym już wcześniej problemem braku przepisów, precyzujących obowiązki osób przeprowadzających manifestacje<sup>142</sup>, jedyna sprawa, w której stwierdzono naruszenie art. 11 dotyczyła niezarejestrowania stowarzyszenia ekologicznego, którego statut miał nie spełniać wymogów krajowego ustawodawstwa<sup>143</sup>. Władze rejestrowe zakwestionowały m.in. postanowienia statutu, które pozwalały stowarzyszeniu na tworzenie regionalnych oddziałów, uprawniały zarząd do prowadzenia działalności gospodarczej (w tym wydawniczej) i finansowej (podczas gdy prawo wymagało powołania w tym celu dodatkowego podmiotu), dopuszczały udział wolontariuszy i prowadzenie czynności lobbingowo-eksperskich. Trybunał uznał, że odmowa rejestracji nie spełniała zarówno wymogu, by ingerencja była przewidziana przez prawo, jak i nakazu konieczności. Gdy chodzi o nakaz legalności wskazano, iż krajowe przepisy były tak ogólne, że nie można ich uznać za sformułowane z dostateczną precyzją. Przyznawały organom administracyjnym zbyt szerokie uprawnienia ocenne. Ponadto, władze krajowe nie wyjaśniły, z jakich powodów zmiany w statucie stowarzyszenia miały być konieczne w demokratycznym społeczeństwie.

## **XIII. Zakaz dyskryminacji (art. 14)**

Dwa przypadki stwierdzonego przez ETPCz zakazu dyskryminacji dotyczyły braku należytego postępowania wyjaśniającego w sprawie podpalenia, w którym zginęło pięcioro Romów<sup>144</sup> oraz wstrzymania wypłaty emerytury, gdy uprawniony do niej trwale przebywał za granicą<sup>145</sup>.

---

<sup>142</sup> Wyrok ETPCz z 11.04.2013 r. w sprawie *Vyerentsov przeciwko Ukrainie*, skarga nr 20372/11 i analogiczny wyrok ETPCz z 14.11. 2013 r. w sprawie *Shmushkovych przeciwko Ukrainie*, skarga nr 3276/10.

<sup>143</sup> Wyrok ETPCz z 3.04.2008 r. w sprawie *Koretskyi i inni v. Ukrainie*, skarga nr 40269/02.

<sup>144</sup> Wyrok ETPCz z 20.09.2012 r. w sprawie *Federchenko i Lozenko v. Ukrainie*, skarga nr 387/03 (naruszenie art. 14 w związku z art. 2).

<sup>145</sup> Wyrok ETPCz z 7.11.2013 r. w sprawie *Pichkur v. Ukrainie*, skarga nr 10441/06 (naruszenie art. 14 w związku z art. 1 Protokołu nr 1).

#### XIV. Ochrona własności (art. 1 Protokołu nr 1)

Największą grupę wyroków dotyczących prawa własności stanowią, wskazane już wcześniej, sprawy związane z brakiem wykonania krajowego orzeczenia lub opóźnieniami w egzekucji. W kilku innych wyrokach przyczyną naruszenia prawa własności było uchylene prawomocnego orzeczenia krajowego w następstwie apelacji nadzorczej (protestu) prokuratora generalnego<sup>146</sup>.

Złamania art. 1 Protokołu nr 1 Trybunał dopatrzył się również w sprawach podatkowych. Tak było w przypadku opóźnień w zwrocie VAT<sup>147</sup>, nagłej zmiany interpretacji przepisów związanych ze zwrotem VAT<sup>148</sup>, dokonania wykładni przepisów prawa podatkowego, które rodziły wątpliwości, w sposób najmniej korzystny na podatnika (mimo iż prawo nakazywało w takiej sytuacji wybór wykładni najbardziej korzystnej)<sup>149</sup>.

Do naruszenia prawa własności dochodziło również wskutek niewypłacenia zasiłków ustawowych, gdy władze uzasadniały to brakiem środków budżetowych<sup>150</sup> oraz w przypadku wstecznego zastosowania nowego ustawodawstwa (które nie nadawało swoim przepisom retroakcyjnego skutku)<sup>151</sup>. Trybunał konstatował też naruszenie prawa własności, gdy postępowanie dotyczące prawa majątkowego zostało uznane w kontekście art. 6 za nierzetelne<sup>152</sup>.

Pozostałe przypadki złamania art. 1 Protokołu nr 1 to:

- a) „zmodyfikowanie” *ex post* umowy sprzedaży zawartej przez osobę fizyczną z podmiotem państwowym przez nieuwzględnienie klauzuli, wskazującej równoważnik w dolarach amerykańskich ceny wyrażonej w hrywnach (sprzedający chciał się w ten sposób zabezpieczyć przed skutkami inflacji)<sup>153</sup>;
- b) zawarcie przez władze miejskie bez zgody właścicieli umowy z inwestorem na przebudowę strychu, a następnie przekazanie inwestorowi własności zabudowanego strychu<sup>154</sup>;
- c) zasądzenie udziału we współwłasności mieszkania bez wpłaty przez wnioskodawcę do depozytu sądowego wartości tego udziału (czego wymagało prawo krajowe)<sup>155</sup>;

---

<sup>146</sup> Np. wyrok ETPCz w sprawie *Savinskiy v. Ukraine*; wyrok ETPCz w sprawie *Agrotehservis v. Ukraine*; wyrok ETPCz w sprawie *Tregubenko v. Ukraine*.

<sup>147</sup> Wyrok ETPCz z 9.01.2007 r. w sprawie *Intersplay v. Ukraine*, skarga nr 803/02.

<sup>148</sup> Wyrok ETPCz z 10.03.2011 r. w sprawie *Serkov v. Ukraine*, skarga nr 39766/05.

<sup>149</sup> Wyrok ETPCz z 14.10.2010 r. w sprawie *Shchokin v. Ukraine*, skargi nr 23759/03 i 37943/06.

<sup>150</sup> Wyrok ETPCz z 10.03.2011 r. w sprawie *Suk v. Ukraine*, skarga nr 10972/05.

<sup>151</sup> Wyrok ETPCz z 8.11.2005 r. w sprawie *Kechko v. Ukraine*, skarga nr 63134/00.

<sup>152</sup> Wyrok ETPCz w sprawie *Sovtransavto Holding v. Ukraine*; wyrok ETPCz z 6.10.2011 r. w sprawie *Agrokompleks v. Ukraine*, skarga nr 23465/03.

<sup>153</sup> Wyrok ETPCz z 1.06.2006 r. w sprawie *Federenko v. Ukraine*, skarga nr 25921/02.

<sup>154</sup> Wyrok ETPCz z 10.02.2011 r. w sprawie *Seryavin i inni v. Ukraine*, skarga nr 49091/04.

<sup>155</sup> Wyrok ETPCz z 21.12.2010 r. w sprawie *Andriy Rudenko v. Ukraine*, skarga nr 35041/05.

- d) uchylenie po 10 latach decyzji o prywatyzacji hotelu i zakwestionowanie późniejszych umów dotyczących przeniesienia własności<sup>156</sup>;
- e) brak finansowego wyrównania dla przedsiębiorstwa dostarczającego energię elektryczną, gdy sędziowie byli uprawnieni na mocy ukraińskiego ustawodawstwa do zapłaty tylko połowy kwoty wymaganej na rachunku<sup>157</sup>;
- f) przeniesienie więźniów z jednego zakładu karnego do innego w taki sposób, że nie mogli zabrać swoich rzeczy<sup>158</sup>;
- g) zajęcie bez upoważnienia przez milicję przedmiotu sporu między osobami fizycznymi<sup>159</sup>;
- h) niewykonywanie wyroków uchylających nakaz eksmisji<sup>160</sup>.

Warto też zauważyć wyrok przyznający „słuszne zadośćuczynienie” na mocy art. 41, wydany w sprawie *Agrokompleks v. Ukrainie* (gdy strony nie osiągnęły porozumienia w tej kwestii). Trybunał zasądził sumę 27 milionów euro, jedną z najwyższych w swojej historii<sup>161</sup>.

Dotychczas, Komitet Ministrów zamknął kontrolę wykonania wyroku w sprawie bezskuteczności „klauzuli dolarowej” w umowie sprzedaży (powyżej pkt a). Nie było konieczności podejmowania przez ukraińskie władze środków indywidualnych, gdyż Trybunał przyznał skarżącemu słuszne zadośćuczynienie za szkody materialne i niematerialne. Na poziomie środków generalnych wyrok ETPCz został przetłumaczony, opublikowany i rozesłany do sądów<sup>162</sup>.

## **XV. Prawo do wolnych wyborów (art. 3 Protokołu nr 1)**

Do złamania tego przepisu doszło w konsekwencji niezarejestrowania osoby jako kandydata w wyborach do parlamentu, która nie zamieszkiwała na terytorium Ukrainy<sup>163</sup>. Taką osobą był były ochroniarz prezydenta Kuczmy, który nagrał rozmowy świadczące o udziale prezydenta w zamordowaniu dziennikarza Georgija Gongadze. Po wyjeździe z Ukrainy ochroniarz uzyskał azyl polityczny w USA.

Drugi przypadek naruszenia prawa do wolnych wyborów był związany z unieważnieniem wyników głosowania w czterech obwodach wyborczych z powodu

---

<sup>156</sup> Wyrok ETPCz z 16.05.2013 r. w sprawie *Maksymenko i Gerasymenko v. Ukrainie*, skarga nr 49317/07.

<sup>157</sup> Wyrok ETPCz z 27.06.2013 r. w sprawie *Kirovogradoblenergo. PAT v. Ukrainie*, skarga nr 35088/07.

<sup>158</sup> Wyrok ETPCz z 17.01.2013 r. w sprawie *Karabet i inni v. Ukrainie*, skargi nr 38906/07 i 520225/07.

<sup>159</sup> Wyrok ETPCz z 15.01.2013 r. w sprawie *Koval i inni v. Ukrainie*, skarga nr 22429/05.

<sup>160</sup> Wyrok ETPCz z 16.02.2012 r. w sprawie *Kontsevych v. Ukrainie*, skarga nr 9089/04.

<sup>161</sup> Wyrok ETPCz z 25.07.2013 r. w sprawie *Agrokompleks v. Ukrainie*, skarga nr 23465/03.

<sup>162</sup> Rezolucja CM/ResDH(2008)25 z 27.03.2008 r. w sprawie *Federenko v. Ukrainie*.

<sup>163</sup> Wyrok ETPCz z 19.10.2004 r. w sprawie *Melnychenko v. Ukrainie*, skarga nr 17707/02.



niewielkich nieprawidłowości. Nie wyjaśniono, jak te nieprawidłowości „uniemożliwiały określenie woli wyborców”<sup>164</sup>.

#### **XVI. Prawo do swobodnego poruszania się (art. 2 Protokołu nr 4)**

Czterokrotne naruszenie tego przepisu było następstwem zakazu opuszczania Ukrainy przez Kazacha poddanego procedurze ekstradycyjnej (dla zakazu nie istniała podstawa prawna w krajowym ustawodawstwie)<sup>165</sup> oraz zakazu długotrwałego opuszczania (9–11 lat) miejsca zamieszkania przez oskarżonych<sup>166</sup>.

#### **XVII. Prawo do odwołania w sprawach karnych (art. 2 Protokołu nr 7)**

Jedynе złamanie wynikało z krajowej reguły, która pozwalała na wniesienie odwołania tylko poprzez prokuratora lub na wniosek prezesa sądu wyższej instancji. Z takiej możliwości nie mógł natomiast skorzystać sam skazany. Krajowy środek był więc pozbawiony efektywności<sup>167</sup>.

Kontrola wykonania wyroku została już zakończona. Doszło do zmiany kodeksu wykroczeń (weszła w życie 17.11.2008 r.), która przyznała stronom postępowania prawo do złożenia odwołania. Wyrok ETPCz został też opublikowany i umieszczony na stronie internetowej ministerstwa sprawiedliwości<sup>168</sup>.

#### **XVIII. Gwarancje proceduralne dotyczące wydalenia cudzoziemców (art. 1 Protokołu nr 7)**

Przyczyną naruszenia było doręczenie decyzji o deportacji w języku, którego skarżący nie znał<sup>169</sup>.

#### **XIX. Naruszenie prawa do skargi (art. 34)**

Poza wskazanym już wcześniej brakiem przepisów, które pozwoliłyby więźniom na skuteczny dostęp do dokumentów z akt sprawy, potrzebnych w celu uzasadniania zarzutów stawianych w strasburskich postępowaniach (sześć naruszeń), do złamania tego przepisu doszło wskutek zatrzymania listów z lub do ETPCz, ich otwarcia

---

<sup>164</sup> Wyrok ETPCz z 7.02.2008 r. w sprawie *Kovach v. Ukrainie*, skarga nr 39424/02.

<sup>165</sup> Wyrok ETPCz z 10.02.2011 r. w sprawie *Dhaksybergenov v. Ukrainie*, skarga nr 12343/10.

<sup>166</sup> Wyrok ETPCz z 7.12.2006 r. w sprawie *Ivanov v. Ukrainie*, skarga nr 15007/02; wyrok ETPCz z 18.02.2010 r. w sprawie *Nikoforenko v. Ukrainie*, skarga nr 14613/03; wyrok ETPCz z 10.01.2013 r. w sprawie *Zarochentsev v. Ukrainie*, skarga nr 39327/06.

<sup>167</sup> Wyrok ETPCz z 6.09.2005 r. w sprawie *Gurepka v. Ukrainie*, skarga nr 61406/00.

<sup>168</sup> Rezolucja CM/ResDH(2010)185 z 2.12.2010 r.

<sup>169</sup> Wyrok ETPCz z 31.03.2011 r. w sprawie *Nowak v. Ukrainie*, skarga nr 60846/10.

albo kontrolowania<sup>170</sup>, a ponadto w następstwie nacisków zmierzających do tego, by skarżący wycofali z Trybunału swoją skargę<sup>171</sup>, przesłania listu zawierającego wolę wycofania skargi jako załącznika do pisma przewodniego naczelnika aresztu<sup>172</sup> i nieprzeniesienia więźnia do odpowiedniej placówki medycznej, mimo iż ETPCz to nakazał, wydając środek tymczasowy na mocy reguły 39 Regulaminu proceduralnego<sup>173</sup>.

## **XX. Brak współpracy z Trybunałem (art. 38)**

Dwukrotny brak wymaganej współpracy z Trybunałem polegał na niedostarczeniu dokumentów i informacji, o jakie zwrócił się ETPCz<sup>174</sup>, a także odmowy przekazania dokumentów, które nosiły klauzulę tajności bądź poufności oraz niepojawieniu się świadków i skarżących przed delegatami Trybunału, przeprowadzającymi dochodzenie na Ukrainie<sup>175</sup>.

## **XXI. Brak skutecznego środka odwoławczego (art. 13)**

Liczne naruszenia art. 13 Trybunał stwierdzał zazwyczaj dodatkowo obok złamania materialnych przepisów Konwencji.

## **XXII. Dokumenty organów i instytucji Rady Europy**

Realizacja przez Ukrainę standardów praw człowieka była przedmiotem jednego raportu Komisarza Praw Człowieka RE<sup>176</sup>. Zwrócono w nim uwagę na m.in. następujące problemy:

- a) konieczność zakończenia reformy wymiaru sprawiedliwości i procedur sądowych;
- b) zapewnienie egzekucji orzeczeń sądowych;
- c) złe warunki istniejące w miejscach pozbawienia wolności i złe traktowanie przybywających tam osób, mające czasami cechy tortur, a także brak należytej opieki lekarskiej;
- d) niewyjaśnienie okoliczności związanych ze śmiercią Georgija Gongadze;
- e) brak należytej reakcji na zjawisko handlu ludźmi.

---

<sup>170</sup> Odpowiednio wyrok ETPCz z 20.05.2010 r. w sprawie *Visloguzov v. Ukraine*, skarga nr 32362/02; wyrok ETPCz z 23.02.2012 r. w sprawie *Trosin v. Ukraine*, skarga nr 39758/05; wyrok ETPCz z 16.02.2012 r. w sprawie *Belyaev i Digtyar v. Ukraine*, skargi nr 16984/04 i 9947/05.

<sup>171</sup> Wyrok ETPCz w sprawie *Davydov i inni v. Ukraine*; wyrok ETPCz z 16.02.2012 r. w sprawie *Belyaev i Digtyar v. Ukraine*, skargi nr 16984/04 i 9947/05.

<sup>172</sup> Wyrok ETPCz w sprawie *Kaboulov v. Ukraine*.

<sup>173</sup> Wyrok ETPCz z 14.03.2013 r. w sprawie *Salakhov i Islyamova v. Ukraine*, skarga nr 28005/08.

<sup>174</sup> Wyrok ETPCz w sprawie *Nevmerzhitsky v. Ukraine*.

<sup>175</sup> Wyrok ETPCz w sprawie *Davydov i inni v. Ukraine*.

<sup>176</sup> CommDH(2007)15 z 26.09.2007 r.

Przestrzeganiem przez Ukrainę standardów dotyczących praw człowieka, zajmowało się w swoich rezolucjach Zgromadzenie Parlamentarne RE<sup>177</sup>.

### XXIII. Zakończenie

Aksesji państw posowieckich do Rady Europy i Konwencji towarzyszyło pytanie, czy ta decyzja nie jest przedwczesna<sup>178</sup>. Zauważano olbrzymią dysproporcję między stanem krajowego prawa i praktyki a europejskimi standardami. Ostatecznie uznano, że warto jednak przyjąć te kraje do organizacji, by w ten sposób zintensyfikować „europejski proces” i spowodować „europejskie zmiany”. Z takim wyborem się zgadzałem, wszak pod jednym warunkiem: przyjmąwszy „problematiczne państwa” do swojego grona, Rada Europy i Trybunał powinny egzekwować nakazy prawne z całą mocą, bez jakiegokolwiek „taryfy ulgowej” i podejmować wszystkie możliwe kroki, gdy wymaganych reform nie ma, a strasburskie wyroki nie są wykonywane.

Takiej determinacji niestety zabrakło. Tolerowano niewywiązywanie się państw posowieckich z zobowiązań określonych wraz z akcesją. Nie reagowano w systemowy sposób na ignorowanie wyroków, wydawanych przez strasburski Trybunał. Inna sprawa, że i państwa starej Europy nie zawsze mogły świecić przykładem. Wydaje się, że zakładano, iż z czasem sytuacja ulegnie zmianie i europejskie standardy prawne zaczną działać w państwach członkowskich. Był przecież przykład Turcji, której prawo i praktyka prawna zmieniły się pod wpływem Strasburga.

Do rozszerzenia Rady Europy na niemal cały obszar naszego kontynentu – poza organizacją pozostała tylko Białoruś – doszło w sprzyjającej atmosferze, towarzyszącej upadkowi bloku komunistycznego oraz w okresie wzmocnienia integracji europejskiej i stabilnego rozwoju ekonomicznego. Pod koniec pierwszej dekady obecnego wieku zmienił się ten klimat. O wyjściu z Konwencji mówi nie tylko Rosja, ale i Wielka Brytania. Wiele państw ostentacyjnie nie wykonuje wyroków Trybunału.

Poszczególnych państw posowieckich nie można oceniać w stały sposób. Ich gotowość do przestrzegania standardów praw człowieka jest powiązana z wewnętrznymi procesami politycznymi. Państwem najsprawniej reformującym swoje prawo, wydawała się przez pewien czas Gruzja. Po wyrokach Trybunału dokonywano głębokich zmian przede wszystkim w praktyce prawnej, jak również legislacyjnej. W ostatnich latach wróciła jednak pokusa, by prawo traktować instrumentalnie, jako narzędzie służące bieżącej walce politycznej oraz eliminacji oponentów.

Na Ukrainie nie przejmowano się (być może z wyjątkiem krótkiego okresu poakcesyjnego) europejskimi standardami. Paradoksalnie, to tragiczne wydarzenia

---

<sup>177</sup> Zwłaszcza: rezolucja 1244 (2001) z 26.04.2001 r. *Honouring of obligations and commitments by Ukraine*, rezolucja 1466 (2005) z 5.10.2005 r. *Honouring of obligations and commitments by Ukraine*, rezolucja 1346(2003) z 29.09.2003 r. *Honouring of obligations and commitments by Ukraine*, rezolucja 1549 (2007) z 19.04.2007 r. *Functioning of democratic institutions in Ukraine*, rezolucja 1645 (2009) z 27.01.2009 r. *Investigation of crimes allegedly committed by high officials during the Kuchma rule in Ukraine: the Gongadze case as an emblematic example*.

<sup>178</sup> Zastrzeżenia sformułowano wobec wszystkich państw z wyłączeniem trzech krajów bałtyckich, słusznie traktowanych jak ofiara sowieckiej agresji w roku 1940.

z przełomu roku 2013 i 2014 dają szansę na podjęcie rzeczywistej reformy państwa. Uregulowanie spraw niezłatwionych rozpoczęto już kilka dni po upadku Wiktora Janukowycza. Konwencja i standardy orzecznicze ETPCz są przywoływane jako normatywny punkt odniesienia dla dokonywanej zmiany. Dokonuje się ona przy szerokim udziale organizacji pozarządowych, zajmujących się obroną praw człowieka, a do niedawna zapewniających prawne wsparcie dla kijowskiego Majdanu (m.in. SOS Majdan).

Reformowanie państwa, zwłaszcza tak dotkniętego wieloma schorzeniami jak Ukraina, wymaga czasu. Nie tylko ja mam wrażenie, że Ukraińcy – a przynajmniej ci, którzy decydują o przyszłości swojego kraju – nie tylko chcą być w Europie, ale naprawdę wierzą w europejskie wartości.

## **SUMMARY**

### **UKRAINE IN THE CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS**

At the moment, Ukraine is the country with the highest number of complaints directed to the European Court of Human Rights. Referring to the abundant case law of the European Court of Human Rights in Ukrainian cases, the article identifies the key and striking discrepancies between domestic law and legal practice on the one hand, and standards stemming from the European Convention of Human Rights on the other. Although Ukraine joined the European Convention already in 1997, a black picture of the state transpires from the judgments of the Strasbourg Court. Decisions rendered by domestic courts are not enforced and there is a widespread practice of maltreatment by militia and other state agencies, to give only two examples. But recent events in Ukraine may lead, the circumstances permitting, to profound reforms of the state as the “Maidan camp” invokes the European legal standards as its principal point of reference.